

Wyniki Standardowe 2019 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2021

Wyniki Standardowe 2019 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Katarzyna Kambo

Warszawa 2021

Redakcja techniczna

Monika Furmaniak

Grażyna Nachtman

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-837-7

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Gospodarstw Rolnych

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 82

E-mail: portal@fadm.pl

Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795).....	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	37
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	37
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	39
Wnioski	59

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	12
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	27
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	28
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	29
Wykres 2.1-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	35
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	36
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	38

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	38
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	56
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	57
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	58

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GR	- gospodarstwo rolne.
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
ONW	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ang. Less Favoured Areas (LFA)).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRGR	- Zakład Rachunkowości Gospodarstw Rolnych.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2019. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Mazowsze i Podlasie (795)², w analizowanym roku obejmowało 332 570 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro Standardowej Produkcji.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych (GR) znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2019 r. w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne” obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Mazowsze i Podlasie, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw, wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2019 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2021.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Małanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

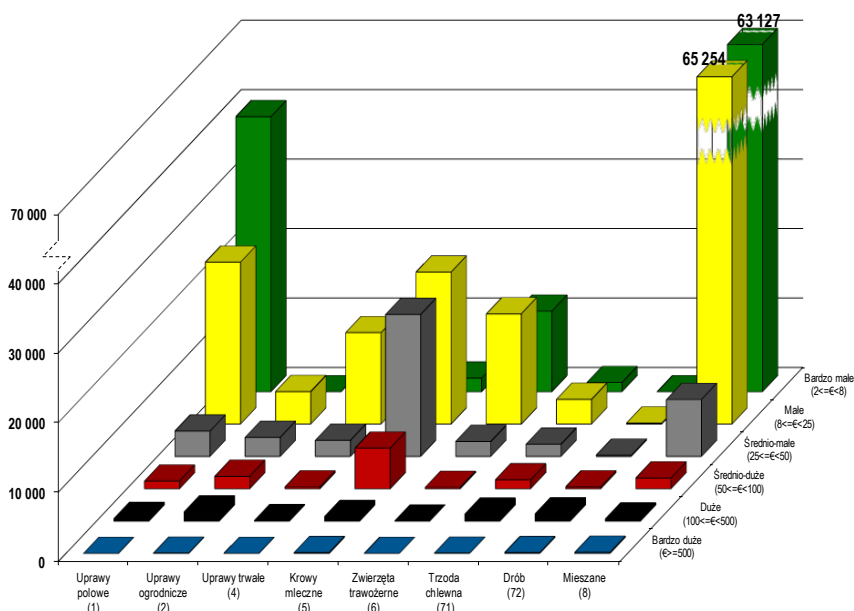
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 795 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN – prawie 46% gospodarstw (patrz: Wykres 1.1-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (prawie 42% gospodarstw z tego regionu), ponad 20% stanowiły gospodarstwa o typie „uprawy polowe”, nieco mniej – ponad 15% – „krowy mleczne”. W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych. Podobnie było w przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe, które stanowiły ponad 7% gospodarstw analizowanego regionu.

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

⁴ Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 1198/2014 z dnia 1 sierpnia 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiające sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej oraz Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) 2015/220 z dnia 3 lutego 2015 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiającego sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej z późn.zm.

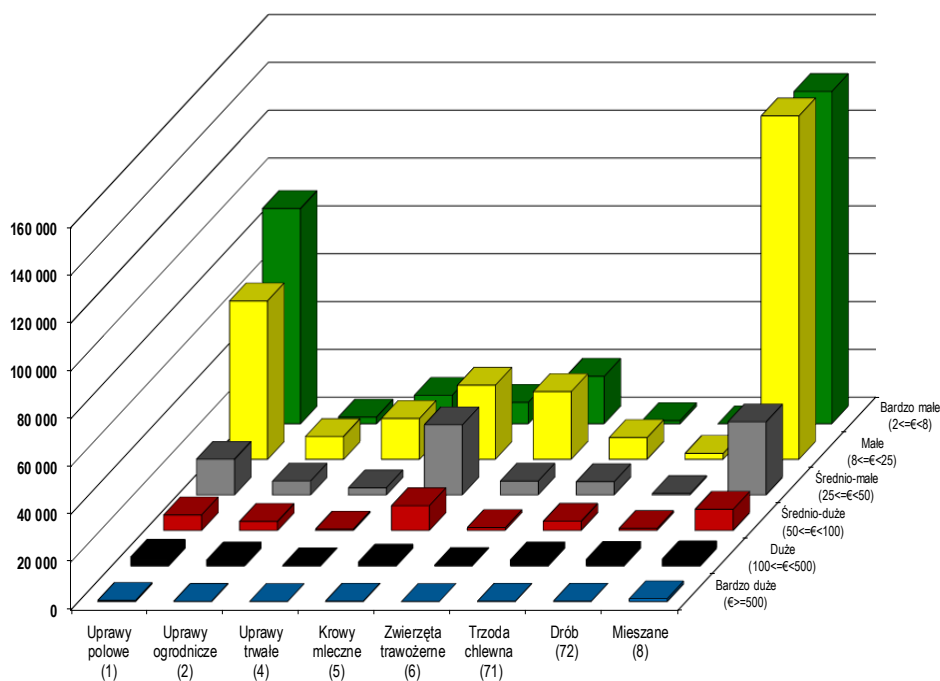
⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

Prawie 95% gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie znalazło się w klasach wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO (bardzo małe, małe, średnio-małe). W klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO) znalazło się tylko 12 gospodarstw w próbie. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 2.2) ta klasa gospodarstw została pominięta.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 45%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 25%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro SO (patrz: Wykres 1.2-1). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami do średniej krajowej charakteryzował się właśnie region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

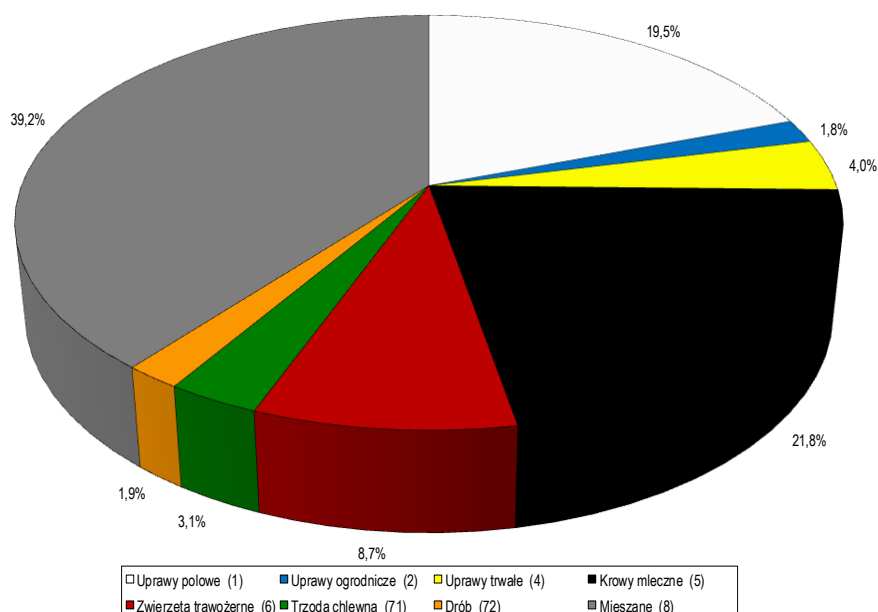
Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, pogłowia zwierząt, nakładów pracy oraz Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

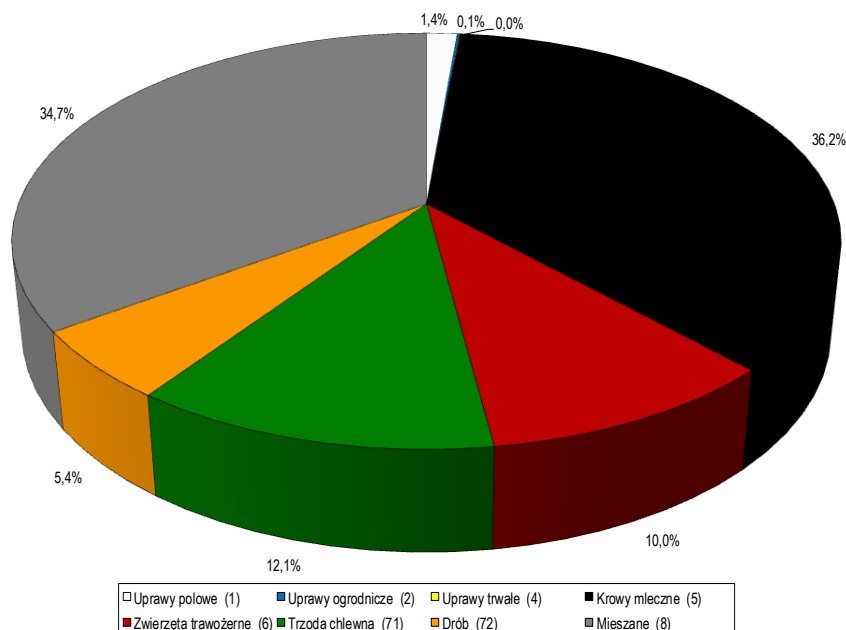
Biorąc pod uwagę strukturę zasobów ziemi w poszczególnych typach rolniczych (patrz: Wykres 2.1-1) należy zauważyć, że w rozpatrywanym regionie najwięcej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 40%). Połowę mniej - gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (ok. 22%) oraz jednostki nastawione na uprawy polowe (ok. 20%). Najmniej ziemi użytkowały gospodarstwa specjalizujące się: w chowie drobiu oraz w uprawach ogrodnich (po ok. 2%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

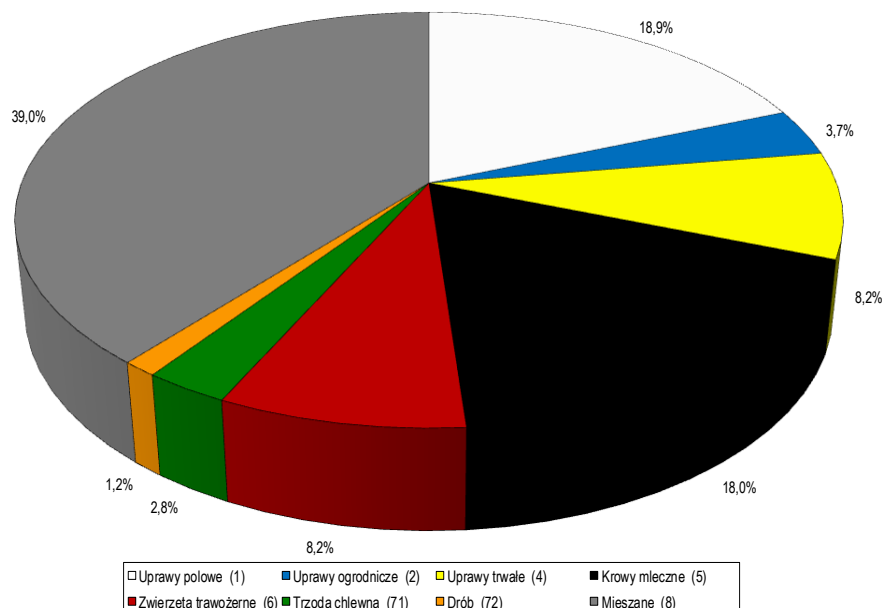
Rozkład pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazony poprzez Wykres 2.1-2, wskazuje, iż po ok. 35% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych oraz w gospodarstwach mieszanych. Natomiast zwierzęta nie wystąpiły w typie uprawy trwałe, a w typie uprawy ogrodnicze ich udział to zaledwie 0,1%.

Wykres 2.1-2 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

W przypadku typu rolniczego z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą angażowano prawie 40% nakładów pracy ogółem wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Należy zauważyć, że w analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych regionów – odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne (około 18%). Wynikało to ze znacznego udziału gospodarstw mleczarskich w ogólnej liczbie gospodarstw w rozpatrywanym regionie.

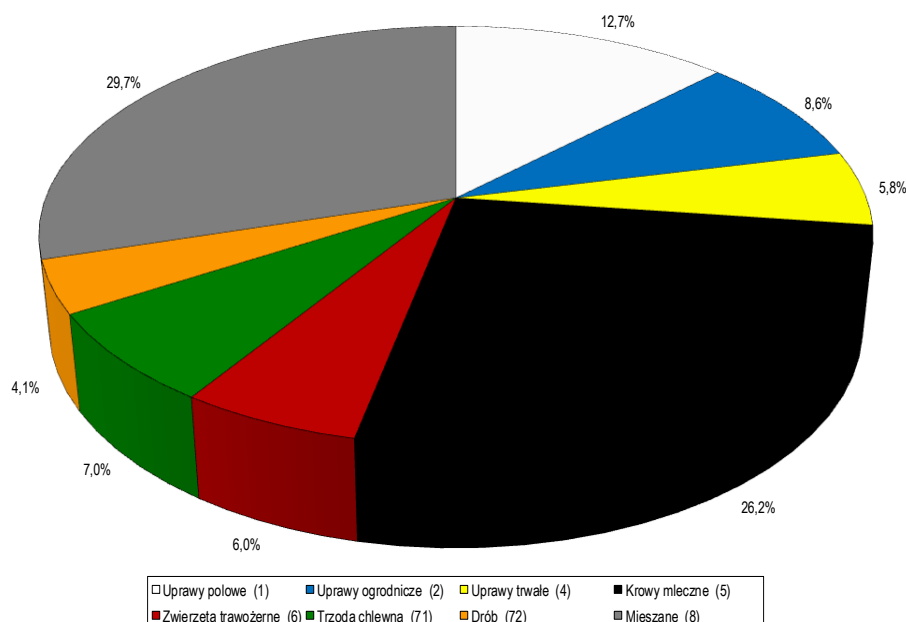
Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Najwyższy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO)⁶ miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (prawie 30%). Dość duży udział - 26% - zaobserwowano również w przypadku gospodarstw mleczarskich. Natomiast gospodarstwa drobiarskie osiągnęły odsetek na poziomie tylko 4% w tworzeniu wartości Standardowej Produkcji badanej zbiorowości, również niewiele (6-7%) – gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa trzodowe (patrz: Wykres 2.1-4).

⁶ Standardową Produkcję należy rozumieć jako potencjalnie możliwą do wytworzenia wartość produkcji w przeciętnych warunkach przyrodniczo-ekonomicznych w danym regionie. Należy nadmienić, iż rolnicy lepiej zarządzający gospodarstwem, dysponujący lepszymi glebami itp., z reguły uzyskują wyższą wartość produkcji rolniczej (SE135+SE206) obliczonej na podstawie danych z rzeczywistej działalności, niż obliczonej na podstawie średnich współczynników SO.

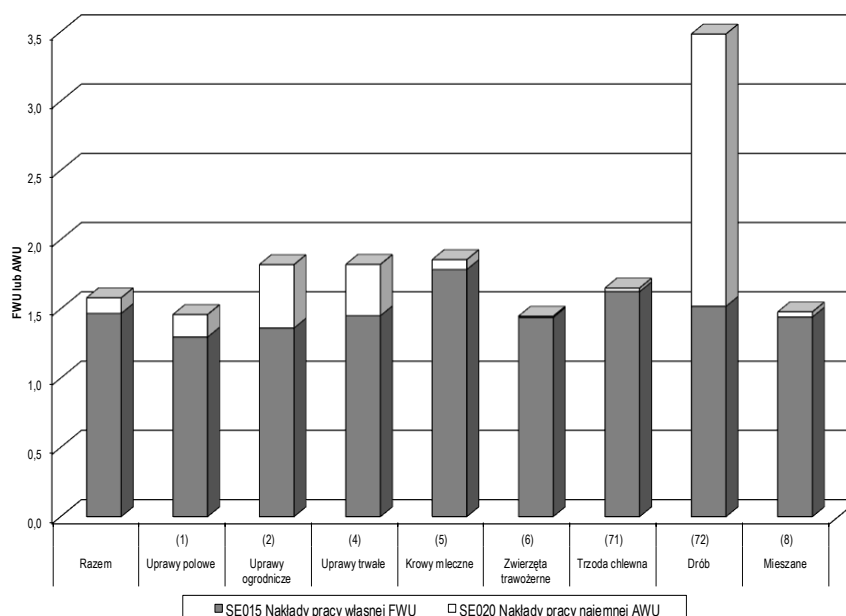
**Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji
Polskiego FADN według typów rolniczych**

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

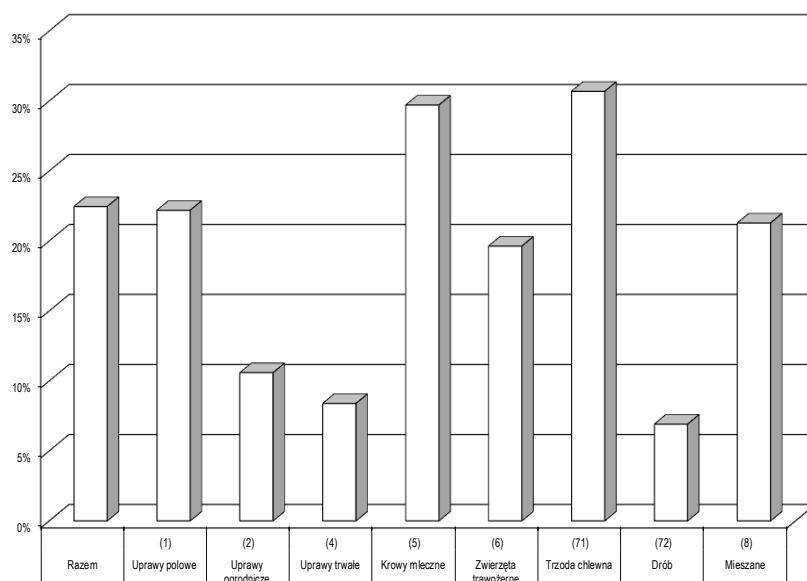
W gospodarstwach o profilu produkcyjnym ukierunkowanym na chów drobiu ponoszone były największe nakłady pracy i w tym typie gospodarstw przeważała praca najemna (ponad 56%). W przypadku pozostałych typów rolniczych w większym stopniu korzystano z pracy własnej niż najemnej. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz w gospodarstwach ogrodniczych udział pracy najemnej był relatywnie znaczny i wynosił 20-25% nakładów pracy ogółem, a w pozostałych typach (uprawy polowe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, trzoda chlewna, mieszane) – tylko od 0,6% do ponad 11%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych rolnicy prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej. Jeszcze silniej zarysowało się to w przypadku gospodarstw w typie zwierzęta trawożerne i trzodowe (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

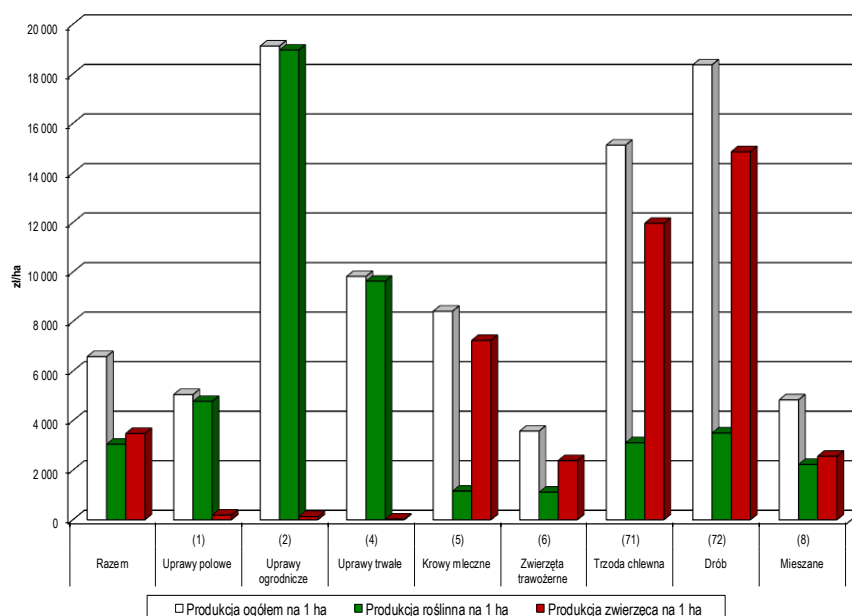
W rozpatrywanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona dość znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (ok. 6-7 ha) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych oraz trzodowe, co stanowiło w granicach 30% powierzchni użytków rolnych tych gospodarstw. Najmniej użytków rolnych dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (zaledwie 0,8 ha) oraz ogrodnicze (1 ha), co stanowiło ok. 8-10% użytków gospodarstw tych typów. Dzieje się tak ze względu na konieczność poniesienia wydatków inwestycyjnych związanych z ziemią i osłonami. Podejmowanie inwestycji o długim okresie zwrotu na ziemiach dodzierżawionych jest obciążone wysokim ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

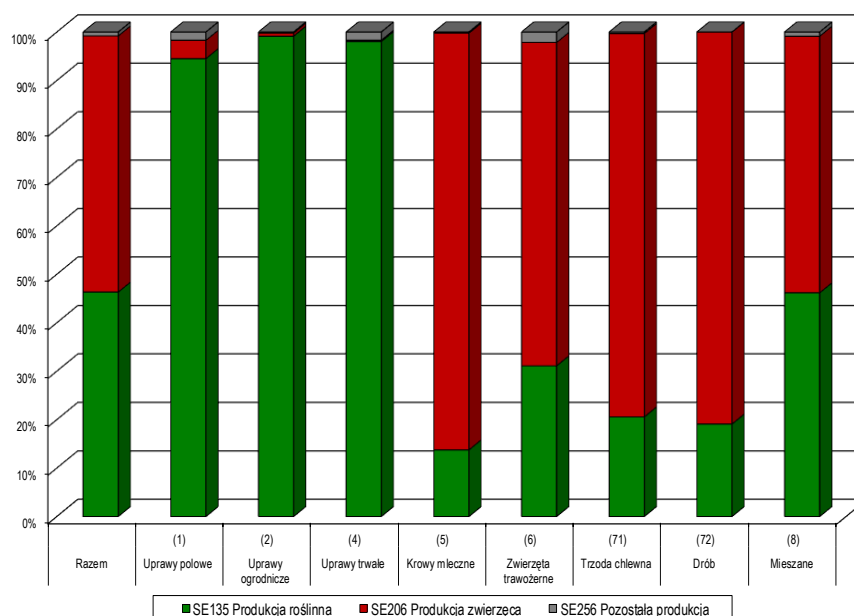
Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa ogrodnicze, co związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu, w których produkcja w praktyce nie jest silnie uwarunkowana powierzchnią ziemi, jaką dysponują te gospodarstwa. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Poza tymi gospodarstwami niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji regionu osiągnęły także gospodarstwa z produkcją mieszaną oraz specjalizujące się w uprawach polowych.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W przeważających liczebnie w regionie Mazowsze i Podlasie gospodarstwach w typie rolniczym mieszanym udział produkcji roślinnej osiągnął ponad 46% produkcji ogółem. W typach 5, 6, 71 i 72 nastawionych na chów zwierząt produkcja zwierzęca stanowiła od 67% do 86% produkcji ogółem. We wszystkich obserwowanych typach rolniczych pozostała produkcja⁷ była na niewielkim poziomie i stanowiła margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-8).

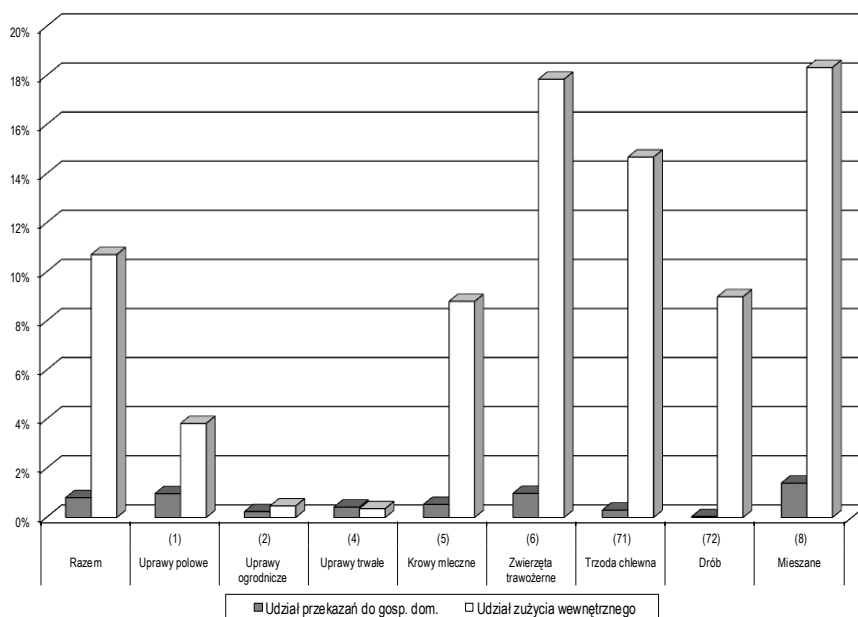
⁷ Wartość pozostałej produkcji (SE256) obejmuje: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Dość wysokie zużycie wewnętrzne (od ok. 9% do 18% produkcji ogółem) miało miejsce w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt (typy 5, 6, 71, 72). Praktycznie znikome wystąpiło w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Prawdopodobnie tę wyjaśnia zużycie dużej ilości pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, co wpływa na zwiększenie zużycia wewnętrznego. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również dość wysoki poziom zużycia wewnętrznego (ponad 18%). Jednak należy zauważyć, że są to gospodarstwa z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej.

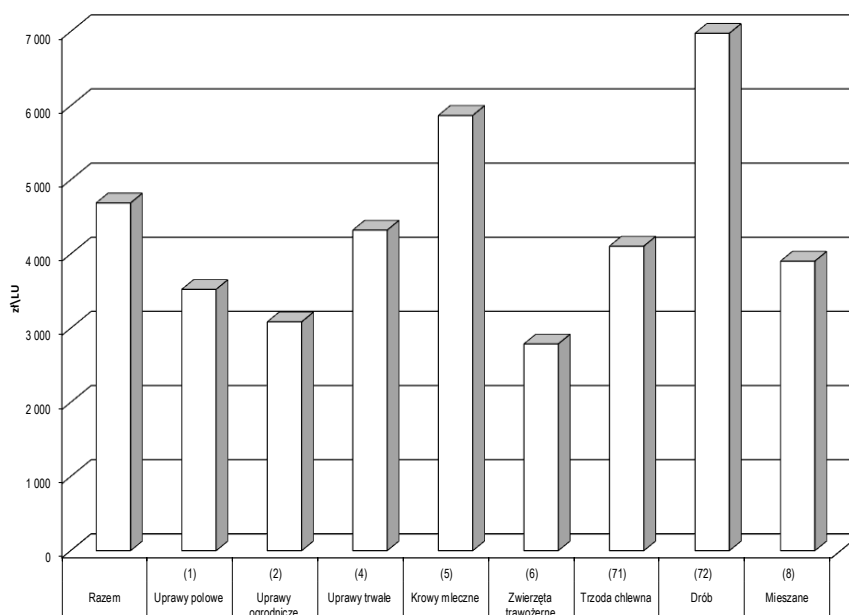
Udział przekazania do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 1,5% produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-9). Największy udział tych przekazania zaobserwować można jednak w gospodarstwach z produkcją mieszaną (1,4%).

Wykres 2.1-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

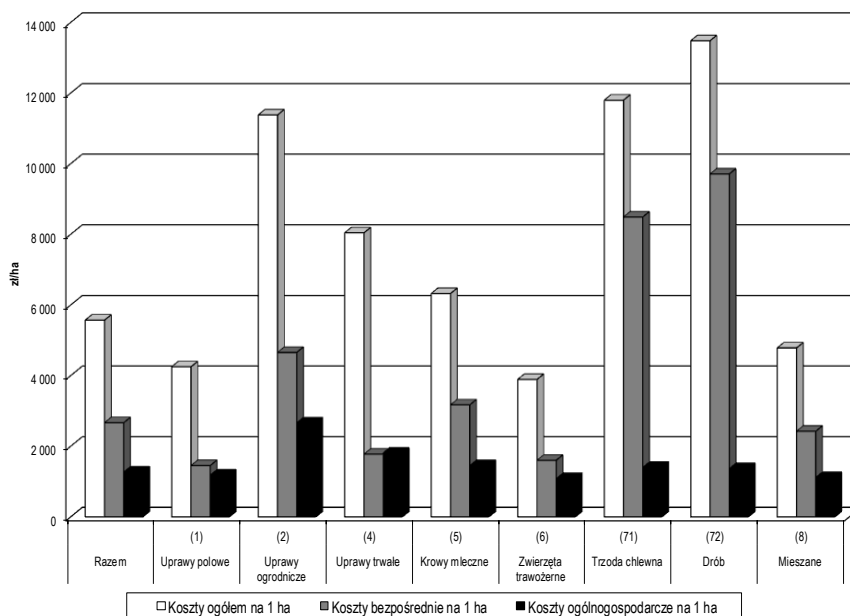
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (6 977 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 787 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowie zwierząt lub jego brak, ma charakter losowy.

Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach drobiarskich, trzodowych oraz ogrodniczych był kilkakrotnie wyższy niż w niektórych pozostałych typach rolniczych. Dość wysoką intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych typach wytwarza produkcję przy minimalnym wykorzystaniu użytków rolnych. W pozostałych typach (1, 5, 6, 8) poziom kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych bliższy był średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Mazowsze i Podlasie.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

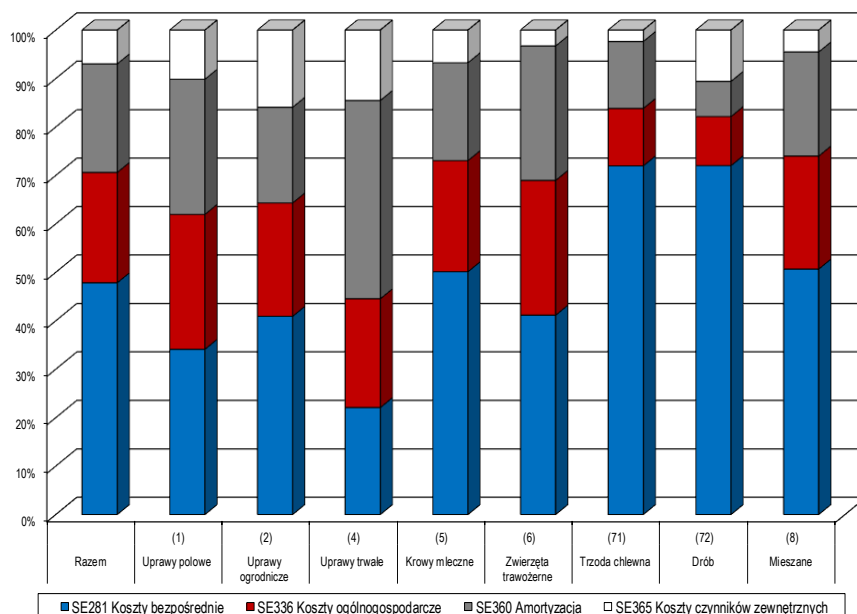

W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt koszty bezpośrednie stanowiły przeważającą część kosztów ogółem. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych tj. po ok. 72%. Było to związane z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

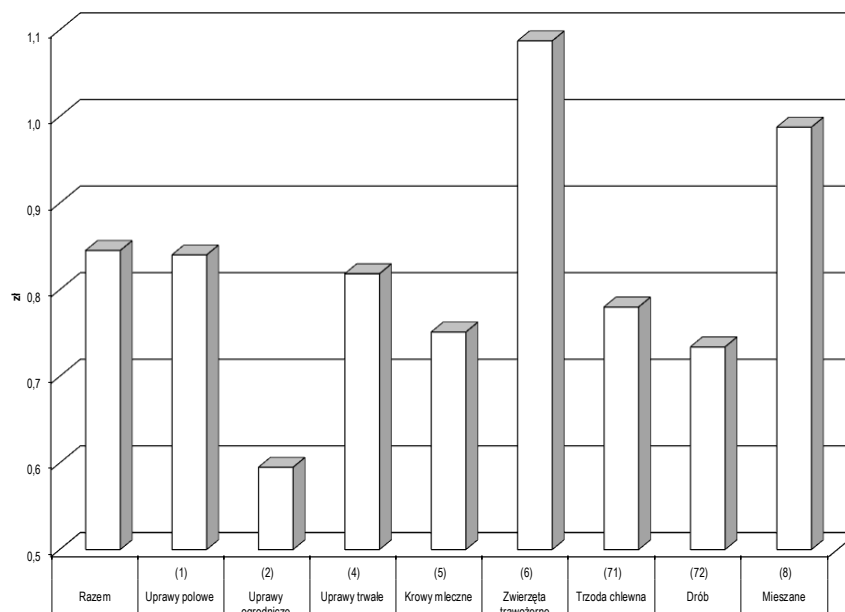
Udział kosztu amortyzacji był najwyższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (nasadzenia w sadach i plantacjach) i wyniósł ok. 41%, a kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych, a także specjalizujących się w uprawach polowych po 28%. Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, a w szczególności typy uprawy trwałe i uprawy ogrodnicze. Wynikało to z faktu, że uprawy trwałe i ogrodnicze wymagają dużo nakładów pracy, co z kolei oznacza konieczność ponoszenia relatywnie

wyższych kosztów najmu. Relatywnie niski udział kosztów czynników zewnętrznych wyróżniał gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

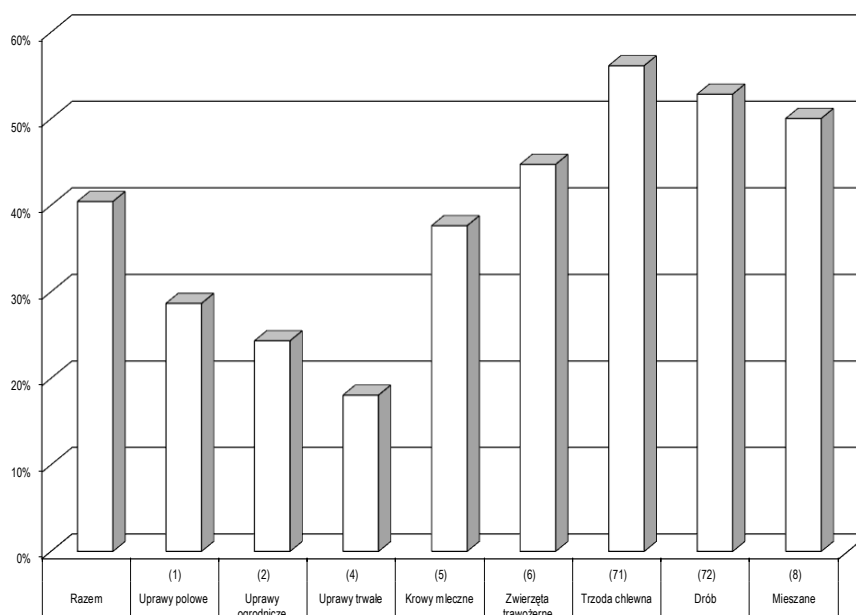
Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2019 bardzo niską efektywnością, tj. 1,09 zł na 1 zł produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożnych (typ 6). Również dość droga produkcja okazała się w przypadku gospodarstw mieszanych, gdzie koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem był prawie zrównany z tą wartością. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa ogrodnicze (typ 2) - 0,59. W przypadku pozostałych typów rolniczych na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,73 zł do 0,84 zł, przy średniej ze zbiorowości na poziomie 0,85 zł.

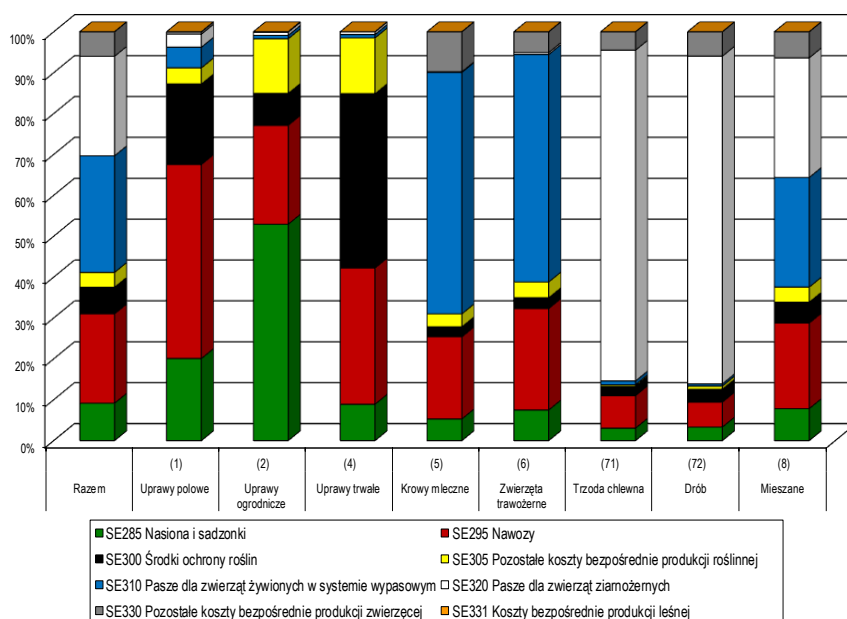
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej stanowiły 56% wartości produkcji, nieco mniej odnotowano w przypadku gospodarstw drobiarskich i mieszanych (50-53%). W typie „zwierzęta trawożerne” wynosiły w granicach 45% wartości produkcji. W pozostałych czterech typach gospodarstw, tj. specjalizujących się w produkcji roślinnej oraz w produkcji mleka, relacja ta kształtowała się w przedziale od 18% do 38% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typy 5, 6, 71, 72), jak i w gospodarstwach mieszanych (typ 8), gdzie występuje dość duży udział produkcji zwierzęcej. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej znaczące były: koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych, a także koszty środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz polowych (patrz: Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

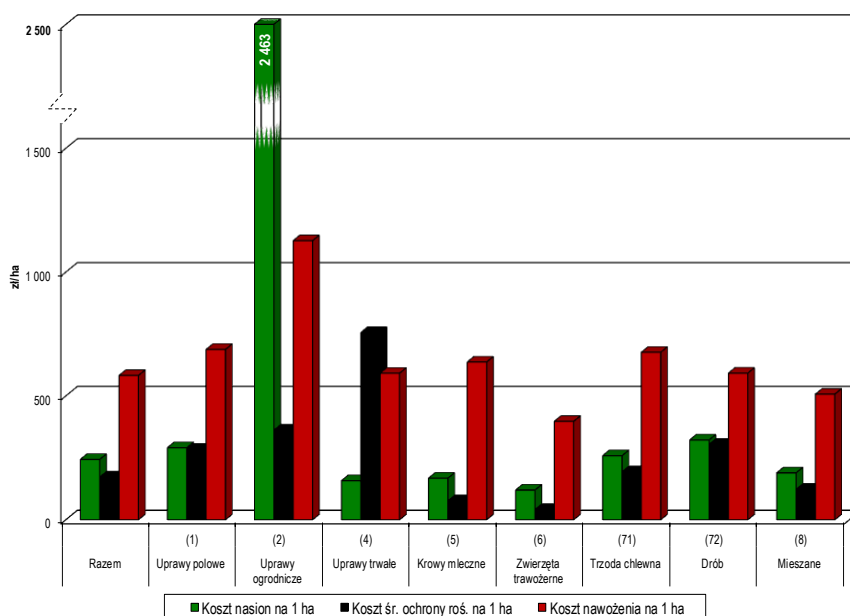

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw dość znacznie różniły się poziomem kosztu nasion, nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Najwyższe koszty zużytych nasion na 1 ha użytków rolnych ponoszone były przez gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (2 463 zł/ha). We wszystkich pozostałych typach rolniczych koszt ten zawierał się w przedziale od 120 zł/ha do 322 zł/ha. Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były prawie 2-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie. Relatywnie wysokim poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe i gospodarstwa trzodowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (756 zł/ha). Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w szczególności w gospodarstwach

utrzymujących zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

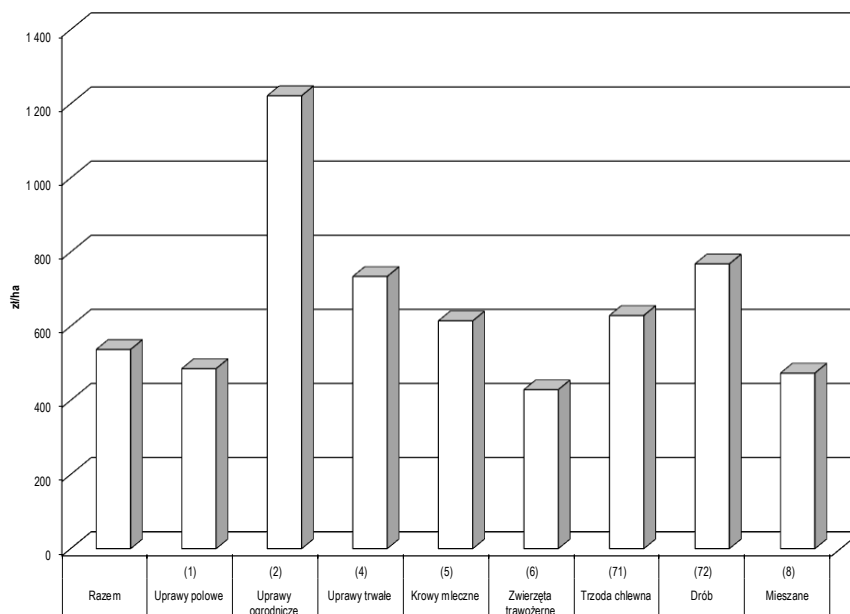
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

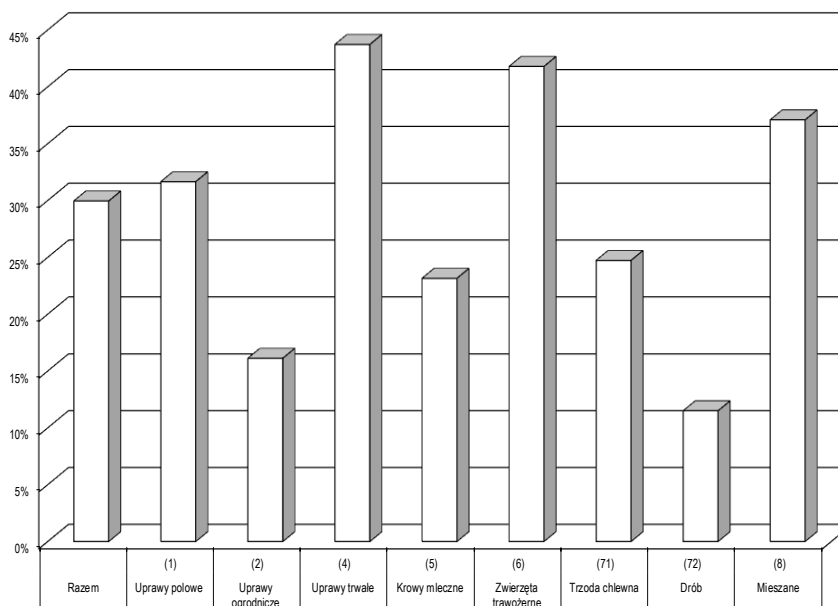
Podobnie jak w przypadku analizowanych kosztów nasion i nawożenia, koszty energii elektrycznej i paliw (przeliczonych na 1 ha użytków rolnych) w gospodarstwach ogrodniczych były kilkakrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co związane jest z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Bardzo wysokim poziomem kosztów energii elektrycznej i paliw charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja również wymaga relatywnie dużo energii na ogrzanie budynków dla drobiu. Podwyższone koszty energii elektrycznej i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Nieco powyżej średniej w regionie ukształtowały się koszty w gospodarstwach mleczarskich oraz w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych koszt amortyzacji stanowił prawie 44% wartości dodanej brutto. Niewiele mniej w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych oraz w gospodarstwach mieszanych (37-42%). W jednostkach nastawionych na uprawy polowe koszt ten stanowił 32% wartości dodanej brutto i był to wynik przewyższający poziom charakteryzujący ogół gospodarstw (30%). Pozostałe typy (2, 5, 71, 72) uplasowały się poniżej średniej. W gospodarstwach mleczarskich i trzodowych udział amortyzacji wyniósł 22-25%. Najniższym udziałem amortyzacji (12%) cechowały się gospodarstwa drobiarskie (patrz: Wykres 2.1-18).

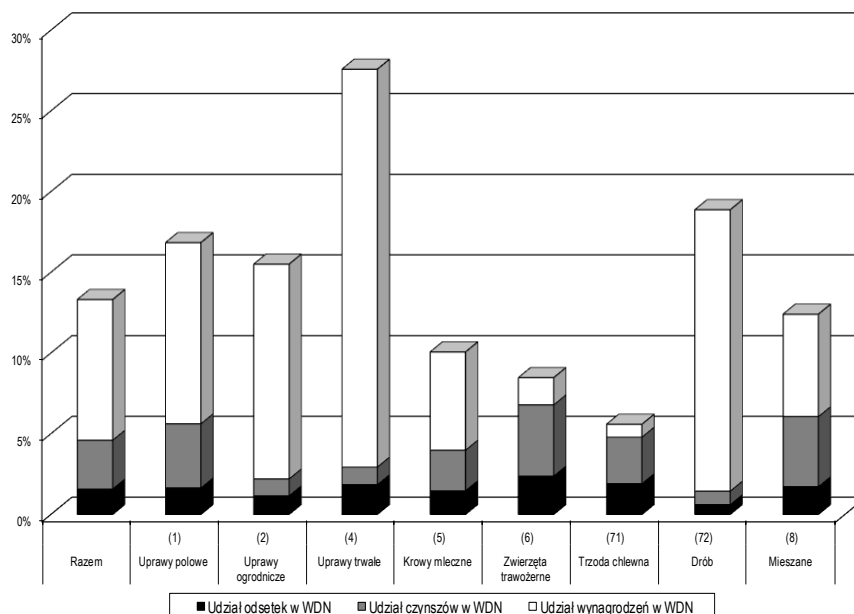
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów⁸.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższym udziałem kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (28%). Niemal połowę niższy udział (16-17%) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (typ 2) oraz w uprawach polowych (typ 1). Natomiast najniższy udział wystąpił w gospodarstwach trzodowych - 6%. Również poniżej średniej dla zbiorowości znalazły się gospodarstwa utrzymujące głównie zwierzęta trawożerne, a także mleczarskie i mieszane (8-12%). W przypadku gospodarstw ogrodniczych i gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych wysoki udział kosztów czynników zewnętrznych uwarunkowany był wielkością obciążenia gospodarstw kosztem najmu siły roboczej, ponosiły one wysokie koszty z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw utrzymujących głównie bydło, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19).

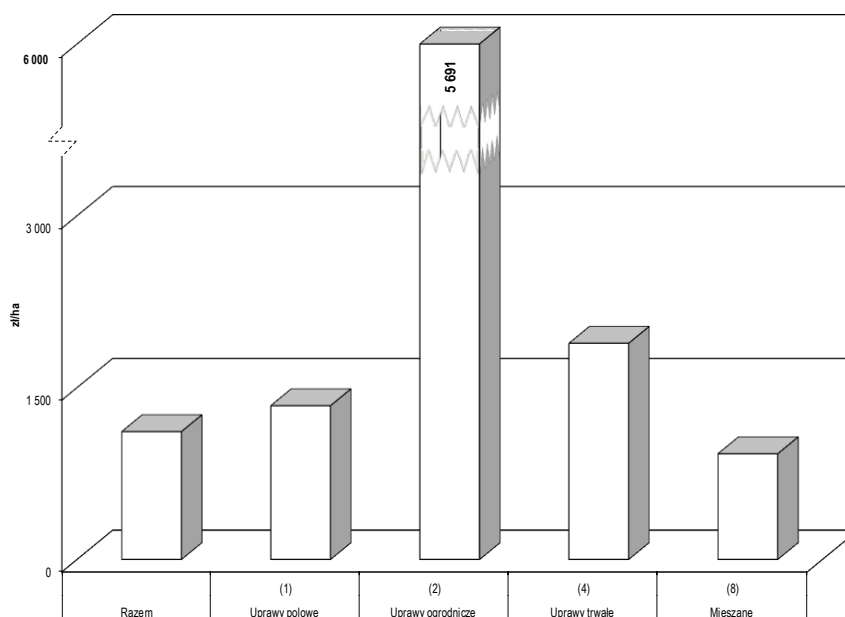
⁸ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

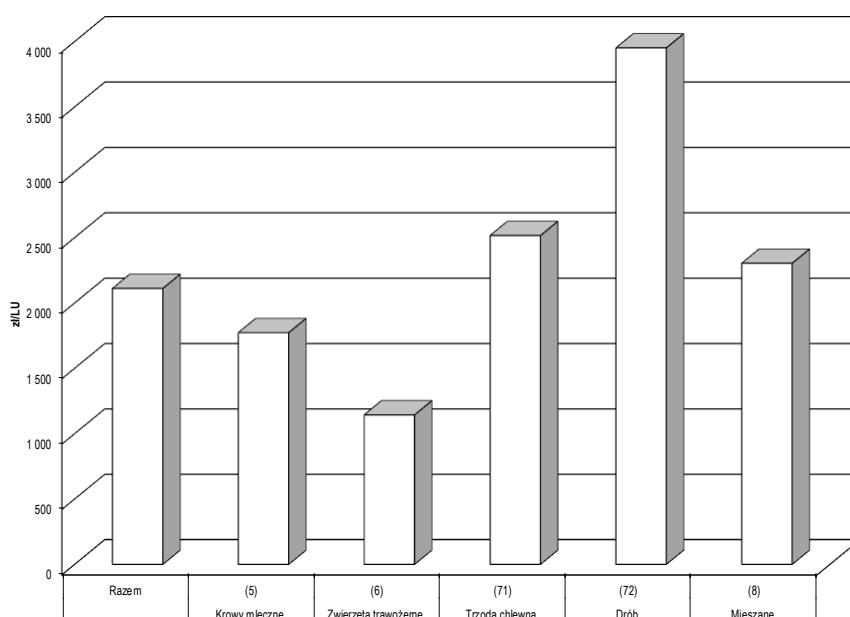
Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty ponoszą gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (5 691 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach w ramach produkcji roślinnej waha się od 923 zł/ha w gospodarstwach mieszanych, do 1 887 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztownością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożnych (1 143 zł/LU), a najwyższą - gospodarstwa utrzymujące w głównej mierze drób (3 950 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

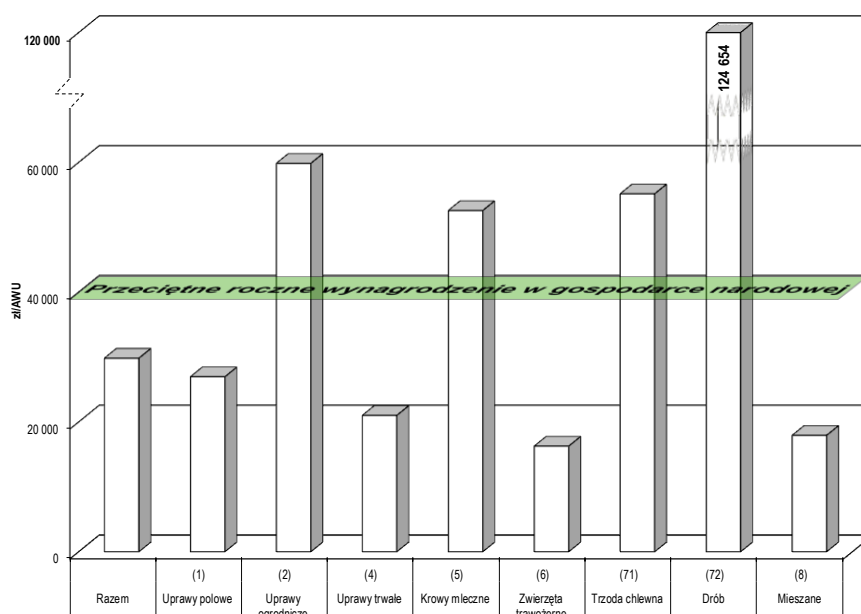

Wykres 2.1-22 uwidacznia, że średnia wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (29 821 zł) ogółem w zbiorowości gospodarstw regionu 795 ukształtowała się poniżej poziomu przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁹. Natomiast w podziale na typy rolnicze poziom był zróżnicowany. Wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej osiągały: gospodarstwa polowe (26 948 zł), uprawy trwałe (20 999 zł), mieszane (17 919 zł) oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożnych (16 261 zł). Pozostałe typy gospodarstw (ogrodnicze, krowy mleczne, trzodowe, drobiarskie) wygenerowały natomiast nadwyżkę ponad średnią krajową. Najwyższą WDN/AWU zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (124 654 zł), co dało ponad trzykrotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

⁹ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem.

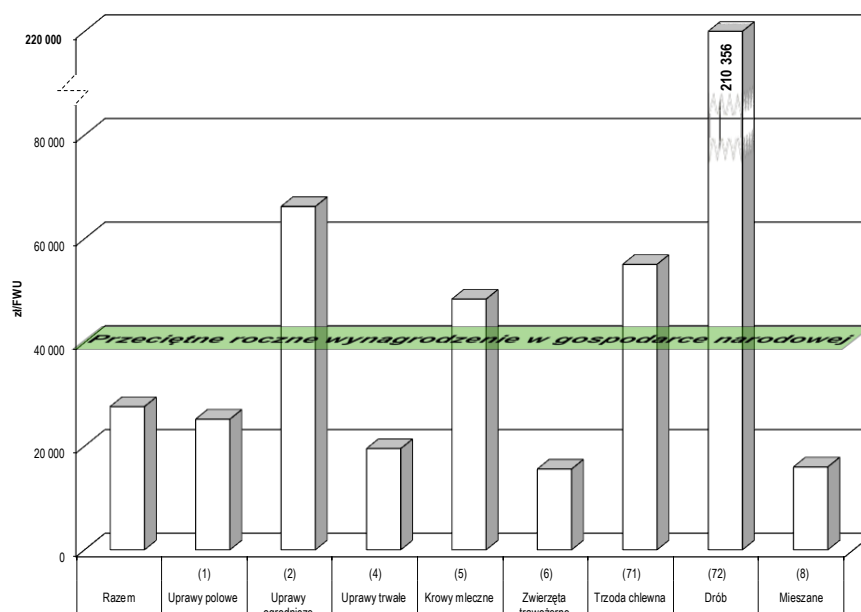
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 39 877 zł w 2019 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najniższy w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (wyniósł 15 570 zł/FWU). Bardzo zbliżony poziom odnotowano w gospodarstwach mieszanych (15 989 zł/FWU). We wspomnianych typach dochód ten ukształtował się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto, podobnie było w przypadku gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz uprawach trwałych. Z kolei najwyższy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (210 356 zł), gdzie aż 5-krotnie przekroczył poziom przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Również gospodarstwach typów: 2 (uprawy ogrodnicze), 5 (krowy mleczne) i 71 (trzoda chlewna) uplasowały się powyżej średniej krajowej.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

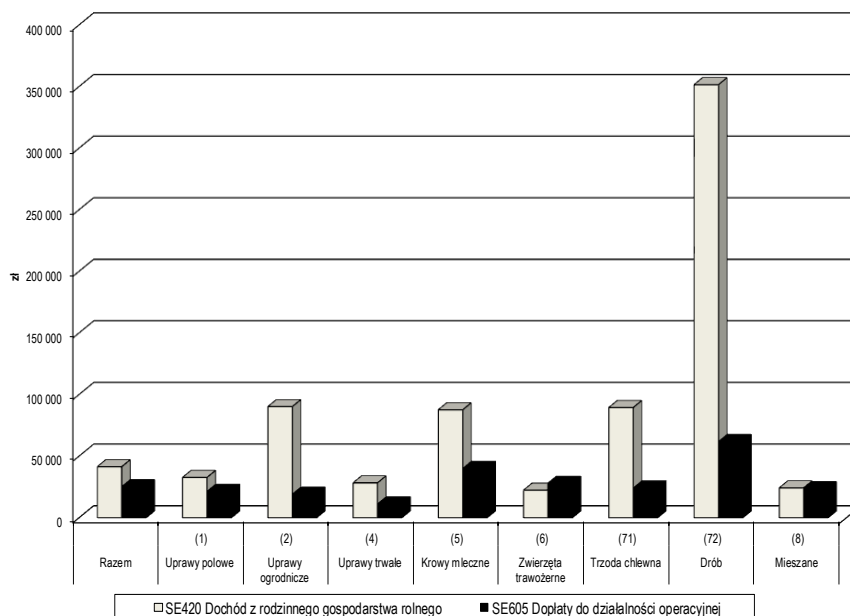
Istotnym elementem analizy badanych gospodarstw jest uzyskany przez poszczególne typy gospodarstw dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego¹⁰ (Wykres 2.1-24). Najbardziej dochodowe w tej kategorii okazały się gospodarstwa drobiarskie generujące prawie 9-krotnie wyższy dochód niż średnio w gospodarstwach z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie. W następnej kolejności uplasowały się gospodarstwa 3 typów: ogrodnicze, trzodowe i mleczarskie, przy czym w ich przypadku dochód był prawie 4 razy niższy niż w gospodarstwach drobiarskich. Wspomniane cztery typy gospodarstw (2, 5, 71, 72) znalazły się powyżej średniej ze zbiorowości gospodarstw regionu. Pozostałe typy (uprawy polowe, uprawy trwałe, zwierzęta trawożerne, mieszane) osiągnęły dochód poniżej średniej z ogółu gospodarstw - najgorzej wypadły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych.

Ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest - obok dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego - również wysokość dopłat do działalności operacyjnej. Są one dla rolnika ważnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych w świetle prowadzonej działalności rolniczej. Świadczy o tym fakt, iż przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 3/5 dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do dochodu odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1,3). Również niemalże całkowite uzależnienie od dopłat zaobserwowano w gospodarstwach mieszanych. Główną składową

¹⁰ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

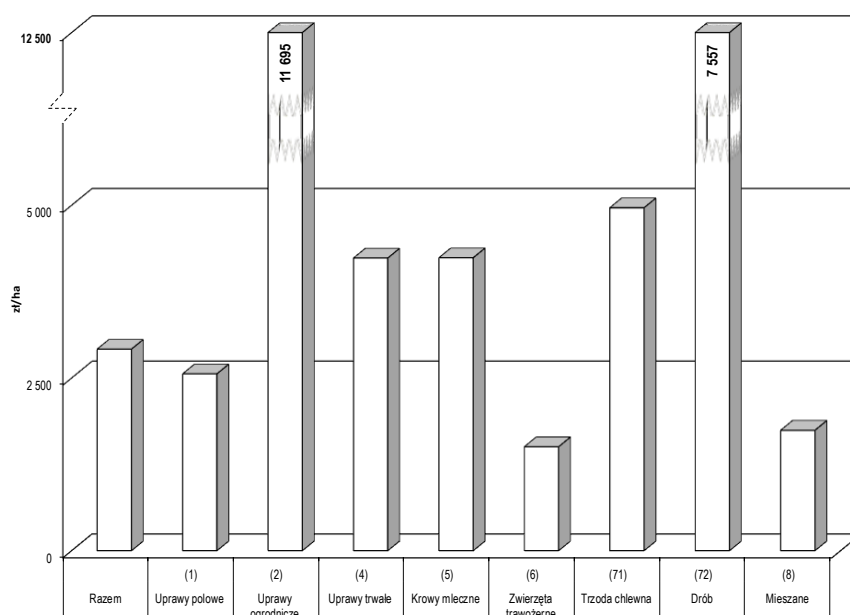
dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa, przysługująca do powierzchni użytków rolnych. Najniższą relacją dopłat do dochodu charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie i ogrodnicze (po 0,2).

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

Analizując Wykres 2.1-25 obserwujemy, że wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych była najwyższa w gospodarstwach ogrodniczych oraz drobiarskich.

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

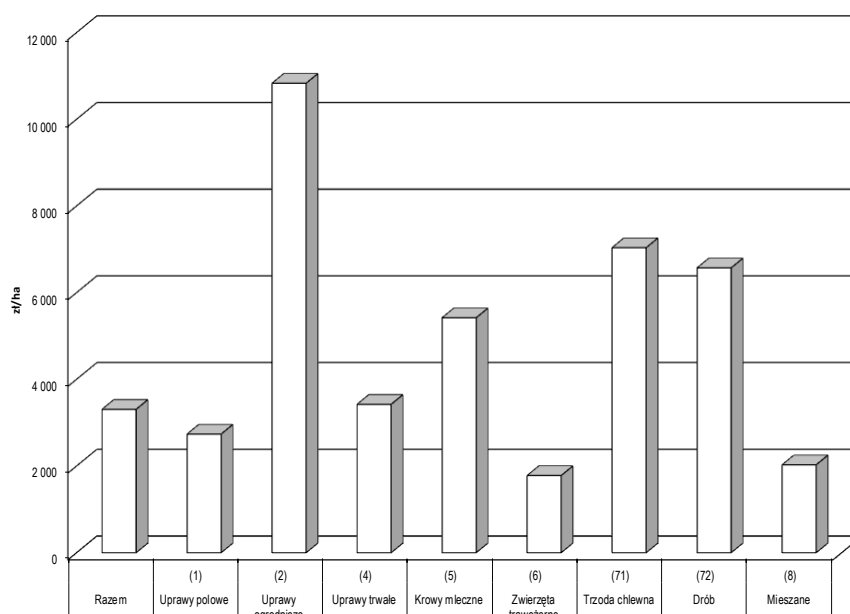

Wynika to z faktu, iż gospodarstwa tego typu osiągają relatywnie bardzo wysokie dochody, a zasoby ziemi będące w ich dyspozycji są niewielkie. Za gospodarstwami ogrodniczymi i drobiarskimi uplasowały się gospodarstwa trzodowe, które generowały wartość dodaną netto na poziomie 4 963 zł/ha.

Analiza dochodu z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych wskazuje, że również pod względem tej wielkości gospodarstwa ogrodnicze okazały się przodujące, generując 10 830 zł dochodu na hektar (Wykres 2.1-26). W dalszej kolejności znalazły się gospodarstwa trzodowe z dochodem 7 036 zł/ha oraz drobiarskie (6 570 zł/ha).

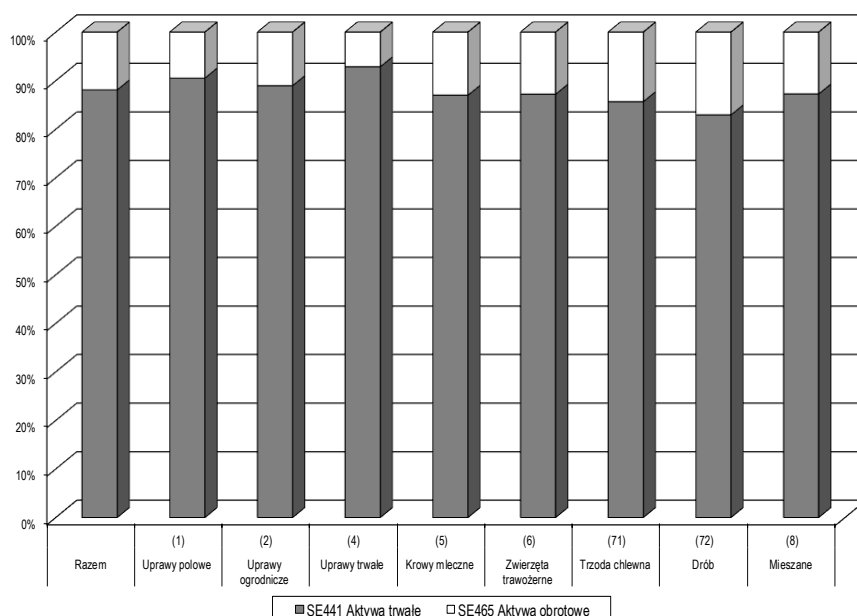
Najniższe wartości obu analizowanych powyżej wskaźników zarejestrowano w gospodarstwach o typie „zwierzęta trawożerne”.

Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

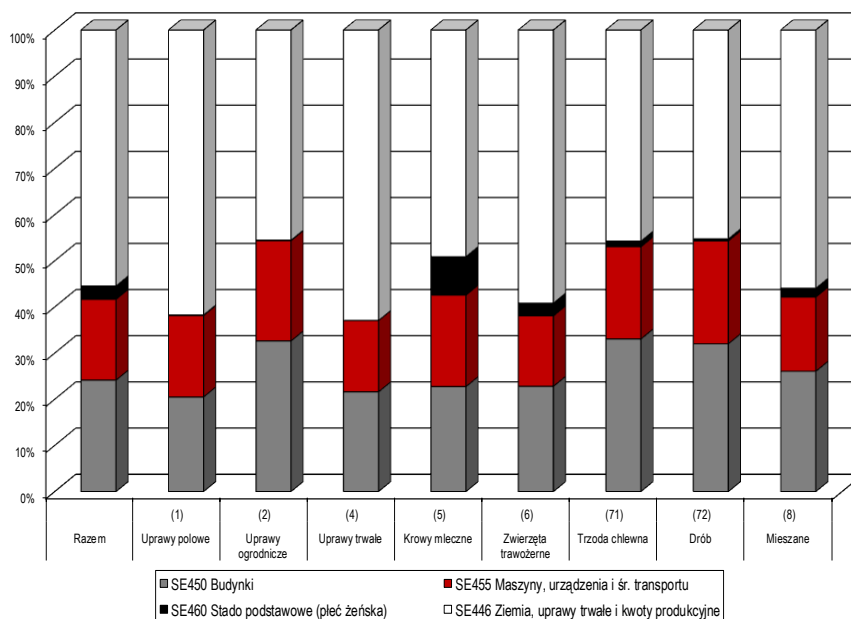

Struktura aktywów informuje o sposobie zaangażowania kapitału w gospodarstwie rolnym, tym samym obrazuje jego potencjalną płynność finansową. Im wyższy jest udział środków trwałych tym niższa jest płynność finansowa gospodarstwa. Gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie ponad 88%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto zwrócić uwagę na gospodarstwa drobiarskie (typ 72), mleczarskie (typ 5) i trzodowe (typ 71), gdzie była wyraźnie wyższa wartość aktywów ogółem w stosunku do gospodarstw w innych typach.

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

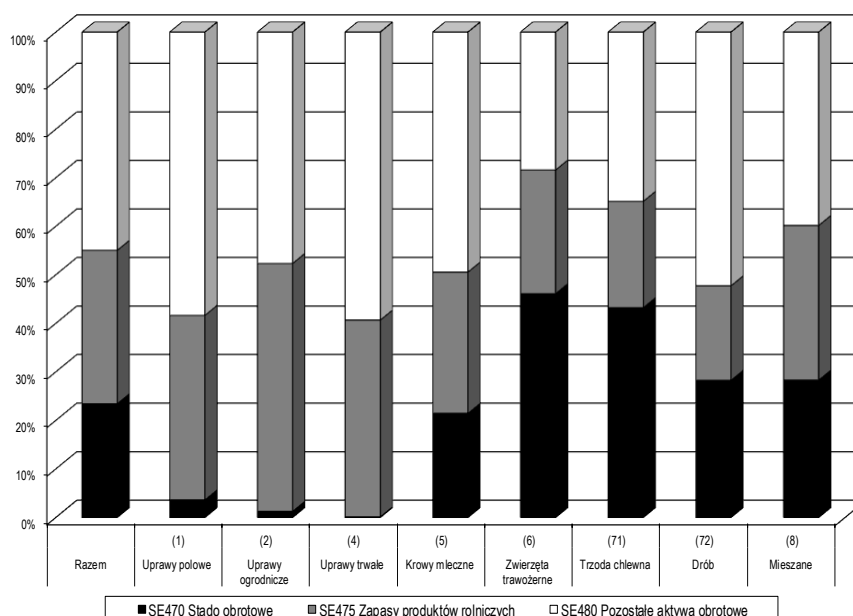

Ważną informacją w świetle analizy danych jest struktura środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych, we wszystkich typach rolniczych dominowała wartość ziemi (od 45% do 62% w zależności od typu) (patrz: Wykres 2.1-28). Również znaczący udział w wartości aktywów trwałych miały budynki i budowle, przy czym w przypadku trzech typów (uprawy ogrodnicze, trzoda chlewna, drób) zarysowało się to wyraźniej (32-33%) niż w pozostałych z uwagi na charakter produkcji w nich prowadzony. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i wynosił średnio w zbiorowości prawie 18%. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, z udziałem odpowiednio 8 i 3%.

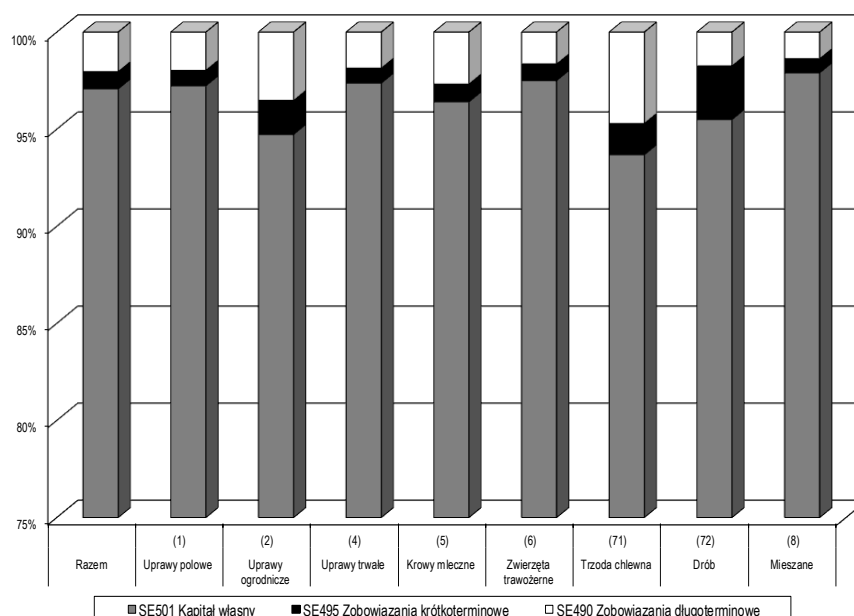
Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Przeciętnie w gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie dominowały pozostałe aktywa obrotowe, które stanowiły 45% aktywów obrotowych ogółem. 32% stanowił odsetek zapasów wytworzonych produktów rolniczych. W przypadku większości typów (uprawy polowe, uprawy trwałe, krowy mleczne, drób, mieszane) przewagę miały pozostałe środki obrotowe. W gospodarstwach ukierunkowanych na chów zwierząt trawożernych i w gospodarstwach trzodowych największy udział stanowiły zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa te charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. W zależności od typu rolniczego poziom zadłużenia wynosił od 2% (gospodarstwa mieszane) do ponad 6% (gospodarstwa trzodowe). W kapitale obcym gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną formą zadłużenia, gdyż jego spłata nie obciąża wyniku gospodarstwa w jednym roku. Jedynie w gospodarstwach drobiarskich zaobserwowano wyższy udział zadłużenia krótkoterminowego, czyli takiego, które było zaciągnięte na okres nie dłuższy niż rok.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

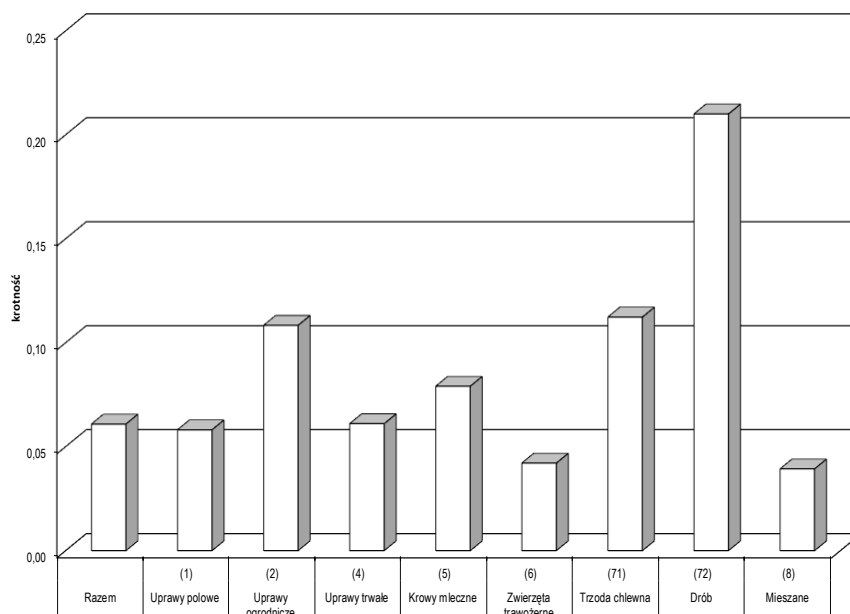
Analiza aktywów i pasywów oraz ich struktura pozwala określić kapitał pracujący gospodarstwa rolnego (kapitał obrotowy netto), który jest narzędziem oceny płynności podmiotu. Mówi on o tym, jaka część aktywów obrotowych zostaje po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych albo - wychodząc od kapitału - jaka część kapitału stałego (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe) przekracza majątek trwały i finansuje majątek obrotowy. Dodatni kapitał pracujący w gospodarstwach wszystkich typów rolniczych pozwala wnioskować, że gospodarstwa te były bezpieczne w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Najwyższy kapitał pracujący odnotowano w gospodarstwach drobiarskich, zaraz za nimi uplasowały się gospodarstwa mleczarskie i trzodowe. Natomiast najniższy odnotowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (aż ponad 6-krotnie niższy niż w gospodarstwach drobiarskich).

Przepływy pieniężne (2)¹¹ przedstawiają nadwyżkę finansową, która zostaje - po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłużeniu zadłużenia - do dyspozycji rolnika. Zgromadzone w ten sposób oszczędności pozwalają sfinansować w przyszłości inwestycje odtworzeniowe czy rozwojowe (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność wykazały gospodarstwa

¹¹ Przepływ pieniężny (2) (SE530) - ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku. Natomiast przepływ pieniężny (1) to: sprzedaż produktów + inne przychody + sprzedaż zwierząt - koszty ogółem - koszty zakupu zwierząt + saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej + saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji.

wyspecjalizowane w chowie drobiu. Dwa razy niższą - gospodarstwa ogrodnicze i trzodowe, a najniższą - gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz nastawione na chów trawożernych. Wyższą efektywność niż przeciętna osiągnęły - poza gospodarstwami drobiarskimi, ogrodniczymi i trzodowymi - również gospodarstwa mleczarskie (Wykres 2.1-31).

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

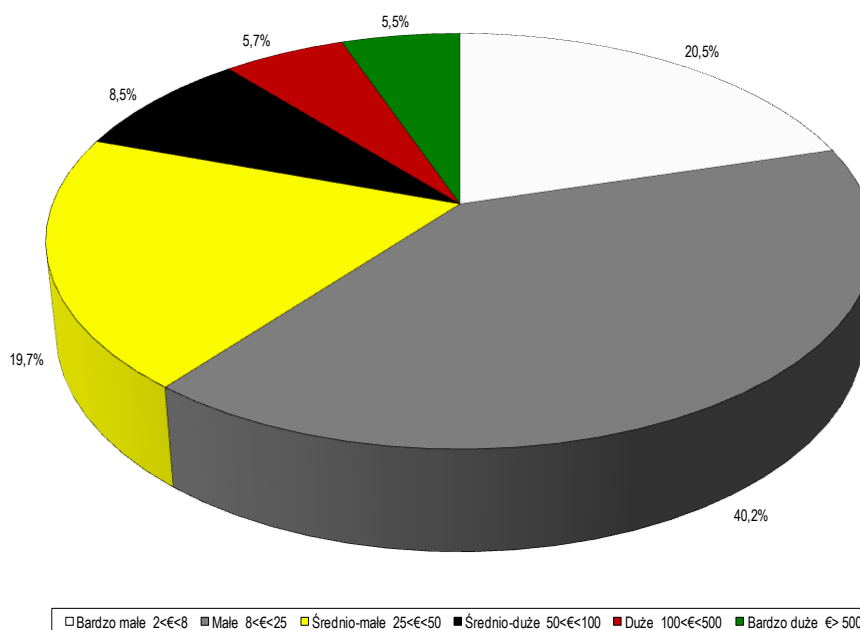
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej, najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały 40,2% obszaru użytków. Znaczny udział (po około 20%) stanowiły również gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) oraz średnio-małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Udział pozostałych trzech klas (powyżej 50 tys. euro) wyniósł łącznie 19,7% (patrz: Wykres 2.2-1).

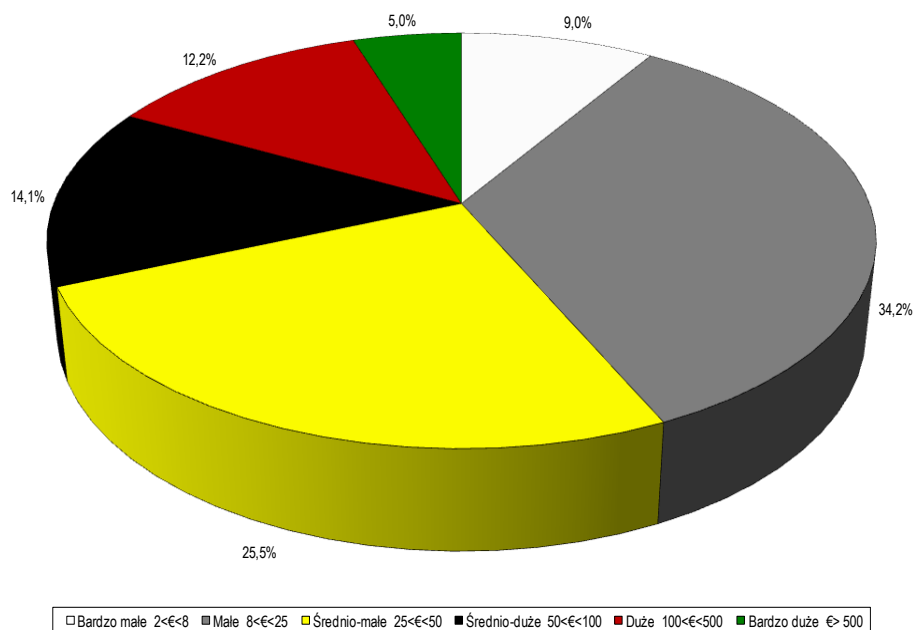
Należy zwrócić uwagę na fakt, iż w klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO) znalazło się w próbie tylko 12 gospodarstw. Z tego powodu na wykresach obrazujących potencjał produkcyjny te gospodarstwa są uwzględnione, a na wykresach obrazujących wyniki działalności gospodarstw, dane dla tej klasy nie są prezentowane.

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

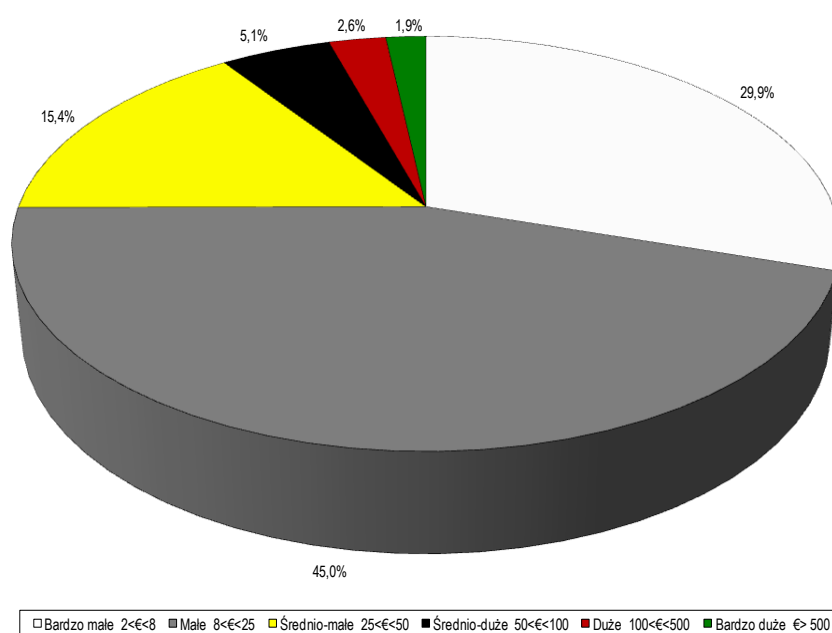
Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw małych i średnio-małych (od 8 tys. do 50 tys. euro), w których skoncentrowane było prawie 60% pogłowia (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU dominowały także gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro, które angażowały aż 90% ogółu nakładów (patrz: Wykres 2.2-3).

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

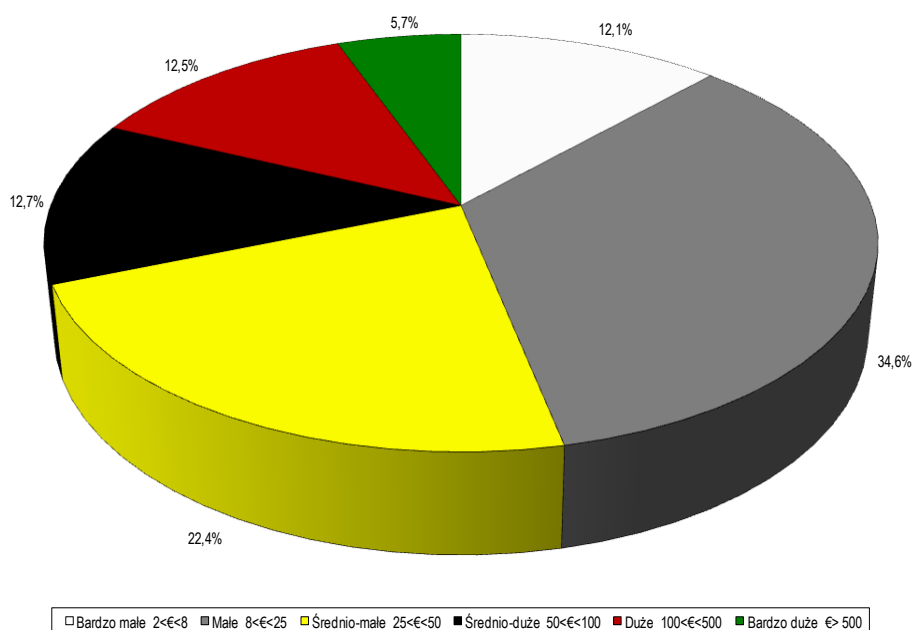

Warte uwagi były również gospodarstwa duże, które mimo, że użytkowały prawie 6% powierzchni ziemi ogółem (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadały ponad 12% zwierząt (patrz:

Wykres 2.2-2) to angażowały tylko 2,6% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup gospodarstw w wytwarzaniu Standardowej Produkcji (SO), na czoło wysunęły się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 tys. do 25 tys. euro. Przy znacznym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wytwarzały one 35% SO. Relatywnie znaczny był również udział gospodarstw średnio-małych (22%). Gospodarstwa bardzo małe, średnio-duże i duże w równym stopniu generowały wartość Standardowej Produkcji (po około 12-13%) - patrz: Wykres 2.2-4.

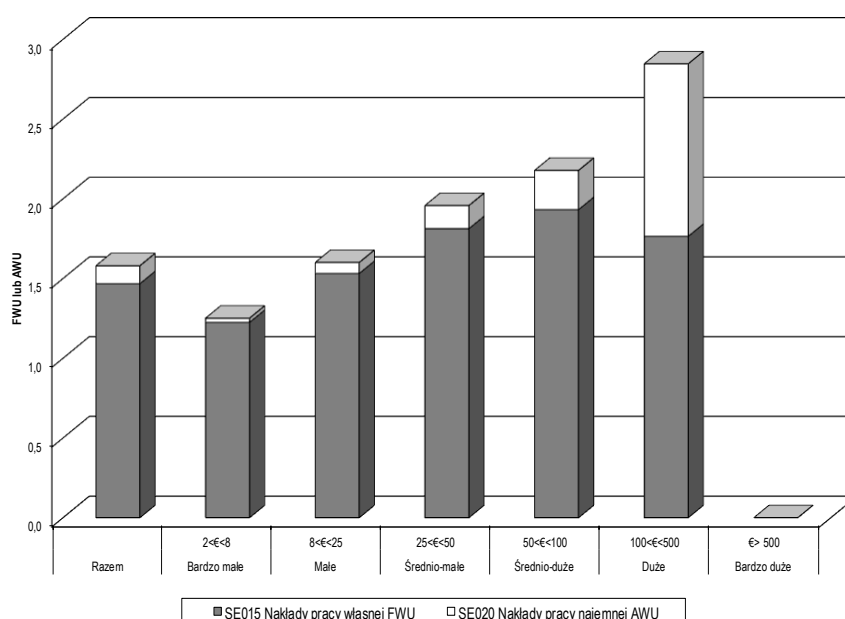
**Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji
Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej**

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Prawie wszystkie gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie (oprócz gospodarstw dużych – od 100 tys. do 500 tys. euro) opierały się prawie wyłącznie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych własną siłą roboczą wykorzystywano prawie na równi z pracą najemną (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że gros gospodarstw o wielkości ekonomicznej poniżej 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne, bazujące głównie na pracy własnej.

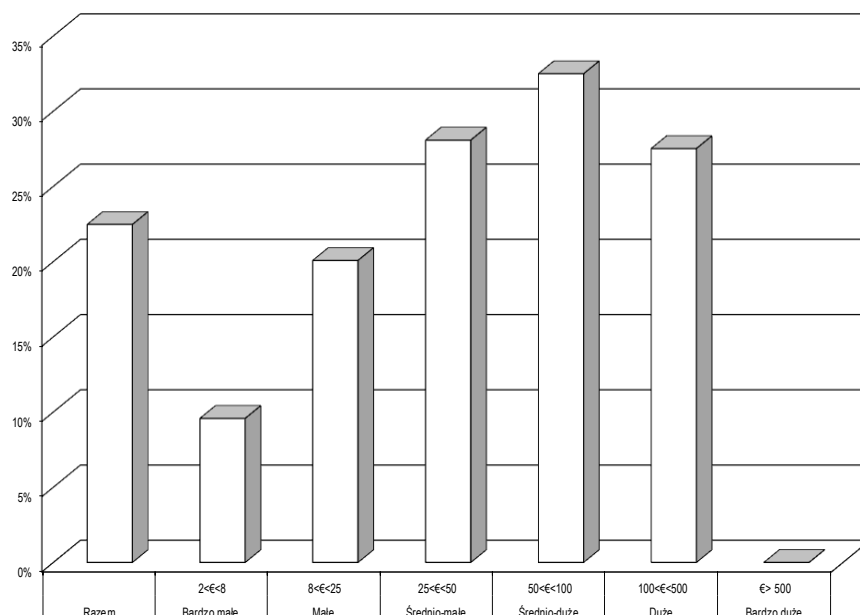
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie odnotowano, że wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ten sam fakt dotyczył ziemi dzierżawionej¹². Z analizy struktury własnościowej użytków rolnych wynika, że zdecydowana większość rolników prowadziła produkcję rolną na gruntach własnych. Udział gruntów dzierżawionych, średnio w analizowanych gospodarstwach wynosił 22% ogółu użytkowanej powierzchni. Jedynie w gospodarstwach średnio-dużych (od 50 tys. do 100 tys. euro) udział dzierżawy był znacząco większy i wyniósł ponad 30%. W gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro) dzierżawa stanowiła niewiele, bo około 10% (patrz: Wykres 2.2-6).

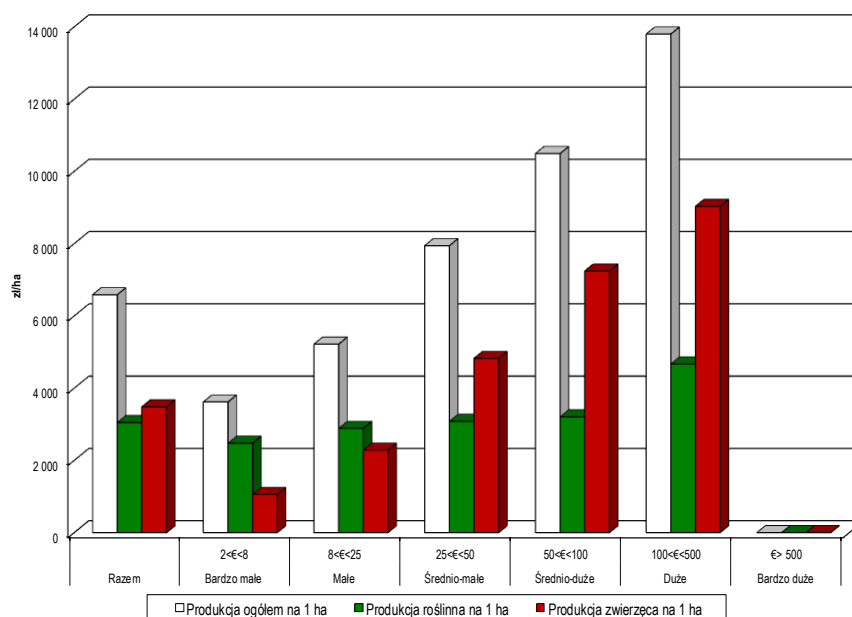
¹² Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

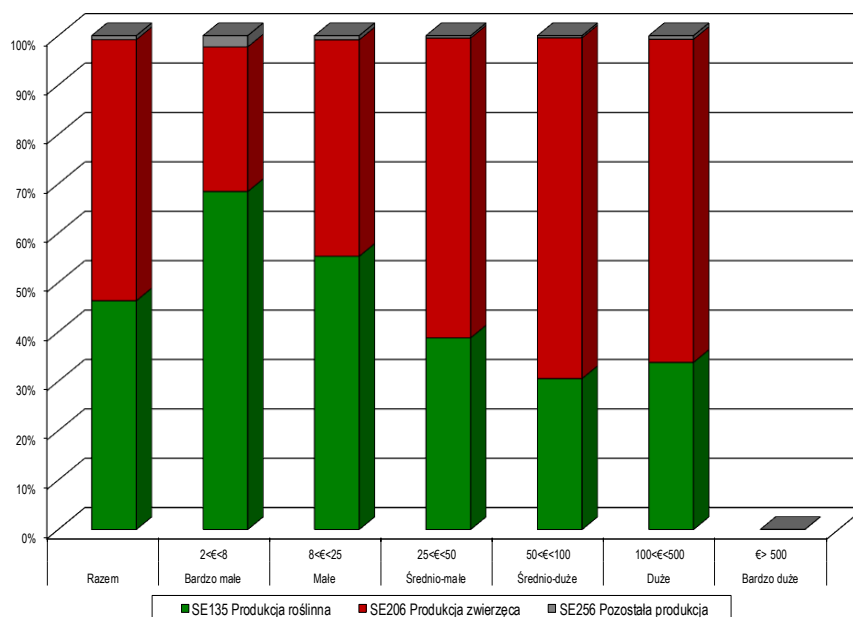
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-7) wzrastała dość równomiernie wraz z wielkością ekonomiczną. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych zbliżoną produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże (od 2 476 zł do 3 207 zł/ha). Ale i w tym przypadku najwyższą produktywność ziemi wykazały gospodarstwa duże.

Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

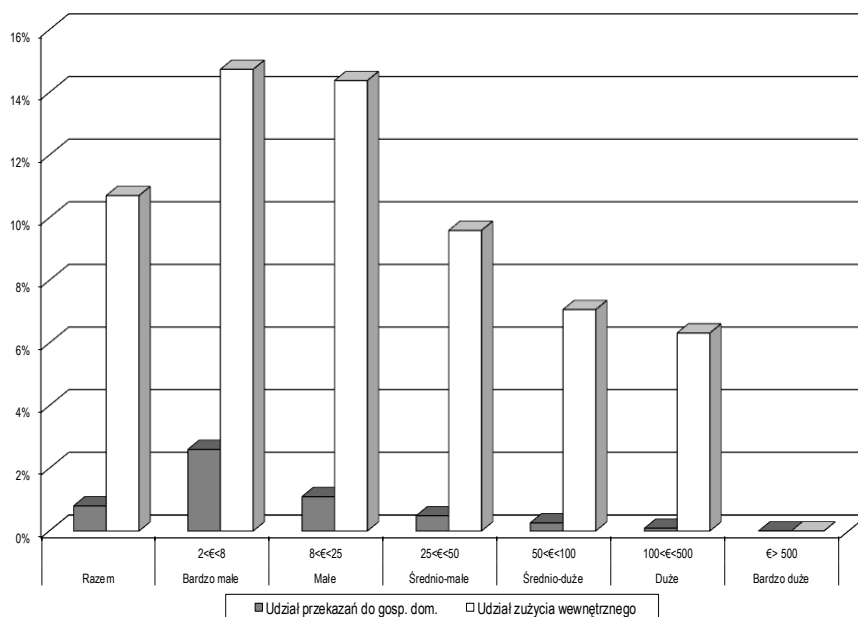
Analizując strukturę produkcji ogółem w gospodarstwach Mazowsza i Podlasia widoczna była wartościowa przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą w klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO. W klasach wyższych produkcja zwierzęca dominowała nad roślinną, osiągając udział 61% w gospodarstwach średnio-małych, 69% w gospodarstwach średnio-dużych oraz 65% w gospodarstwach dużych. Skala pozostałej produkcji była bardzo mała i maksymalny jej udział wyniósł 2% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

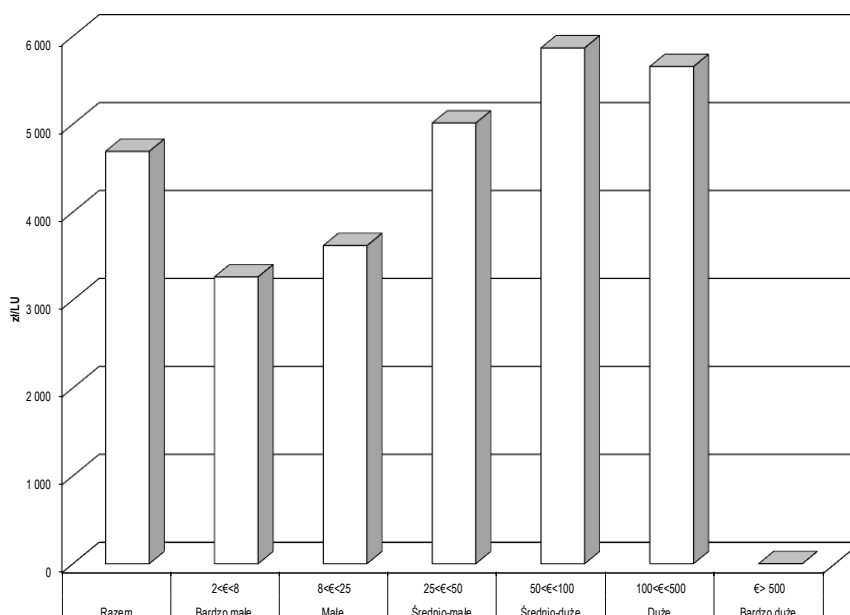
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając ok. 1% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych i dużych. Również udział zużycia wewnętrznego wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach bardzo małych i małych jego wartość była najwyższa i wynosiła 14-15% całości produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wykres 2.2-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła dość równomiernie wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając zbliżony poziom w przypadku gospodarstw średnio-dużych i dużych – odpowiednio 5 866 zł i 5 654 zł. W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była prawie dwukrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia, jak i jakością zwierząt (patrz: Wykres 2.2-10).

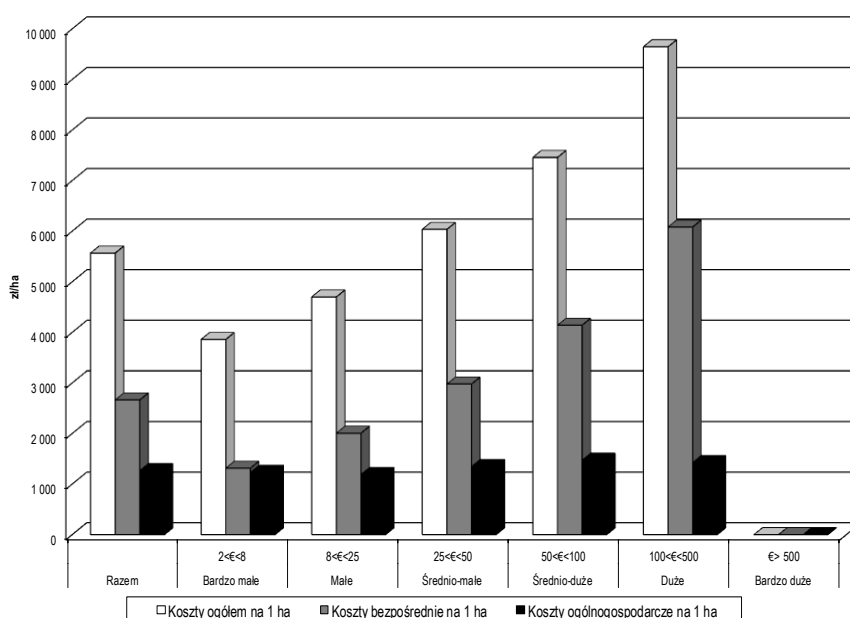
Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-11), zwiększała się równomiernie wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw. Podobna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do kosztów bezpośrednich. Należy zauważyć, że ponoszone wyższe koszty ogółem na jednostkę powierzchni przełożyły się na wzrost wartości produkcji z tej jednostki (patrz: Wykres 2.2-7).

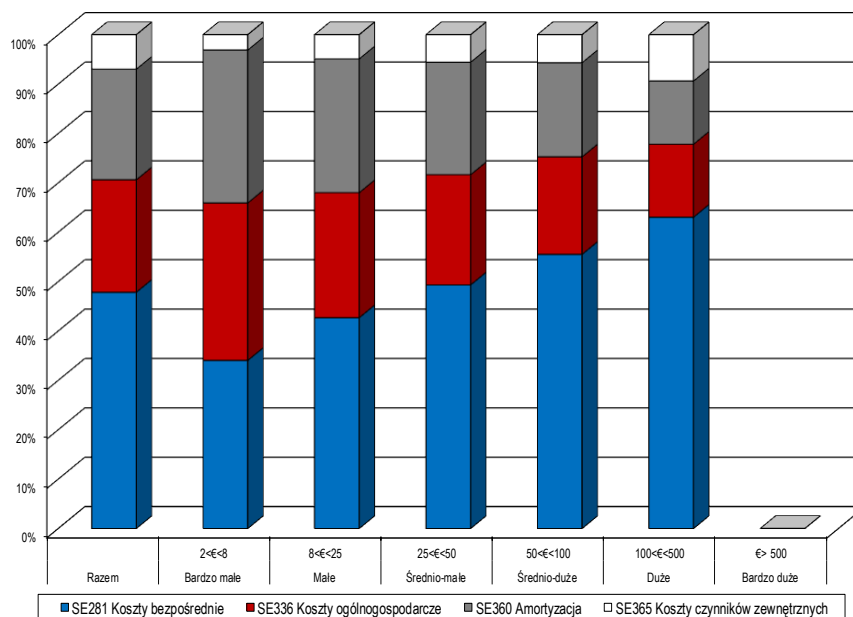
Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, osiągając wartości najwyższe w gospodarstwach średnio-dużych i dużych, odpowiednio 1 472 zł/ha i 1 426 zł/ha. Ich wartość była wyższa niż średnia określona dla ogółu gospodarstw Mazowsza i Podlasia (patrz: Wykres 2.2-11). Należy to wiązać głównie z wysokim udziałem kosztów energii elektrycznej i paliw w tych gospodarstwach.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

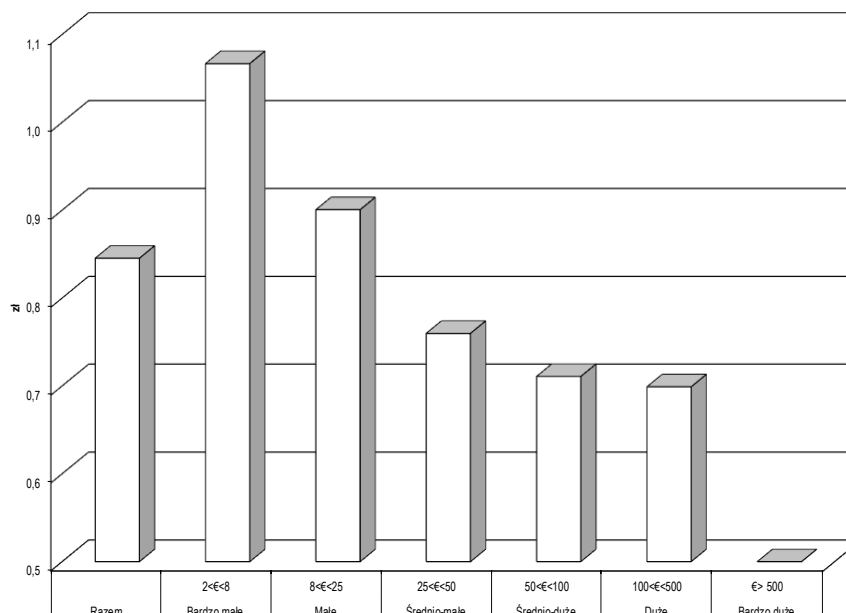
Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że udział kosztów bezpośrednich zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wynosił on od 34 do 63%). Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku kosztów czynników zewnętrznych. Należy zauważyć, że gospodarstwa duże angażowały zdecydowanie więcej ziemi dodzierżawionej i nakładów pracy najemnej, ponadto były bardziej skłonne do zadłużania się związanego z prowadzonymi inwestycjami. Odwrotna zależność, niż przy kosztach bezpośrednich i kosztach czynników zewnętrznych, wystąpiła w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach ogółem malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Może to świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do struktury produkcji rolnej (patrz: Wykres 2.2-12).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

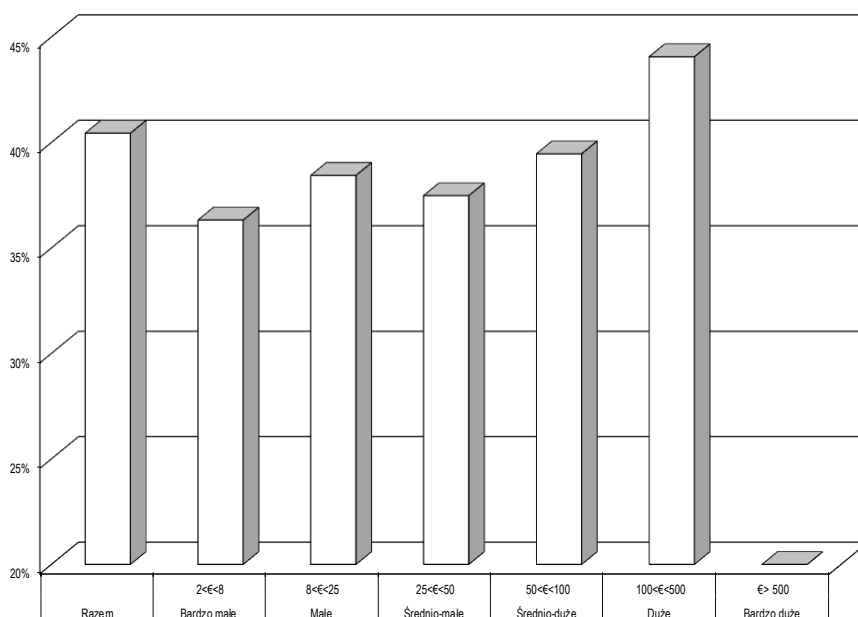
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których przewyższył on wartość produkcji. W pozostałych grupach gospodarstw koszt ten stanowił od 70 do 90% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.2-13).

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 100 tys. euro relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem nie wykazywała znaczącego zróżnicowania wraz ze zwiększającą się siłą ekonomiczną gospodarstw. W opisanej powyżej zbiorowości koszty bezpośrednie stanowiły od 36% do 39% produkcji ogółem. Jedynie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) stanowiły one 44% (patrz: Wykres 2.2-14).

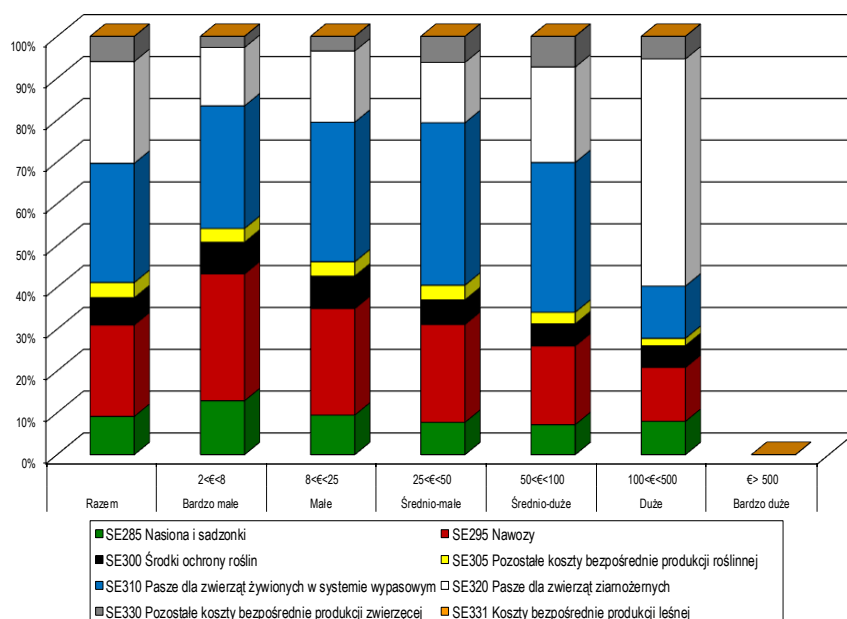
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (od 8 tys. do 100 tys. euro SO) najważniejszą pozycję stanowił koszt pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (patrz: Wykres 2.2-15). W gospodarstwach dużych zdecydowanie dominujący był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych. Miało to związek z wysokim udziałem pogłowia tych zwierząt.

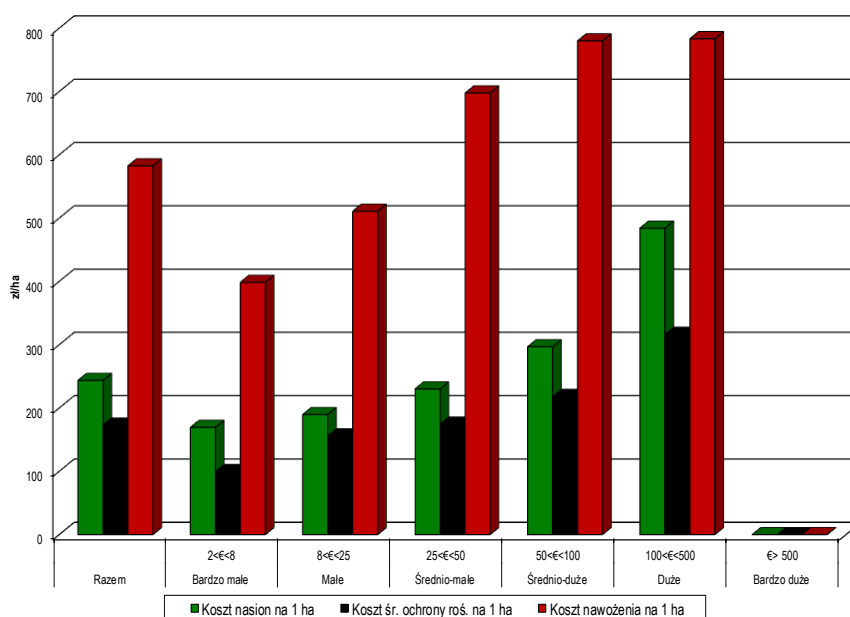
Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najślabszych ekonomicznie (30%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc 13% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw, poza gospodarstwami małymi, zauważono także w przypadku udziału kosztu środków ochrony roślin.

Najwyższy udział kosztu nasion i sadzonek był w gospodarstwach bardzo małych (12%). W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on nieco niższy i wynosił od 7 do 9%.

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

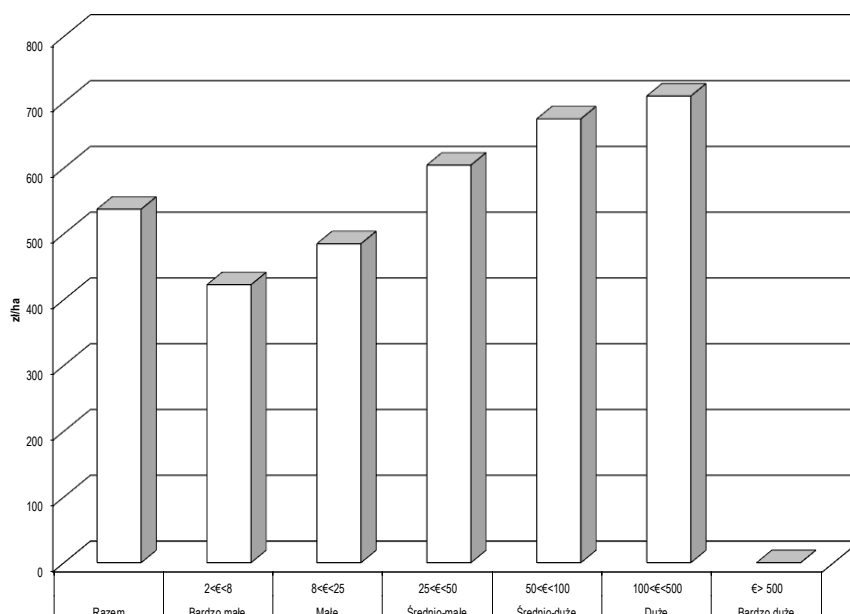
W rozpatrywanych gospodarstwach koszty nasion, nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 2.2-16). Koszty nawożenia 1 ha kształtowały się w granicach od 398 zł w gospodarstwach bardzo małych do 783 zł w gospodarstwach dużych. Różnica między skrajnymi klasami w przypadku kosztu środków ochrony roślin, jak i kosztu nasion była trzykrotna. Koszt środków ochrony roślin kształtował się na zbliżonym poziomie w gospodarstwach małych i średnio-małych, wynosił odpowiednio 156 oraz 175 zł/ha.

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

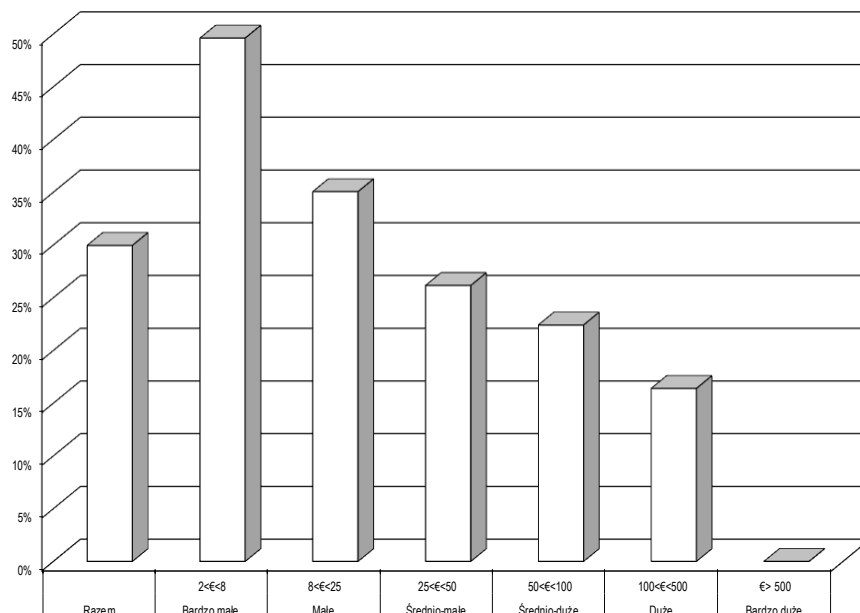
Analogiczny trend do opisanych na wykresie 2.2-16 kosztów dotyczył kosztów energii elektrycznej i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). Koszty te oscylowały pomiędzy 422 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 709 zł (gospodarstwa duże), co stanowiło prawie 2-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (spadek od 50 do 16%) - patrz: Wykres 2.2-18.

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

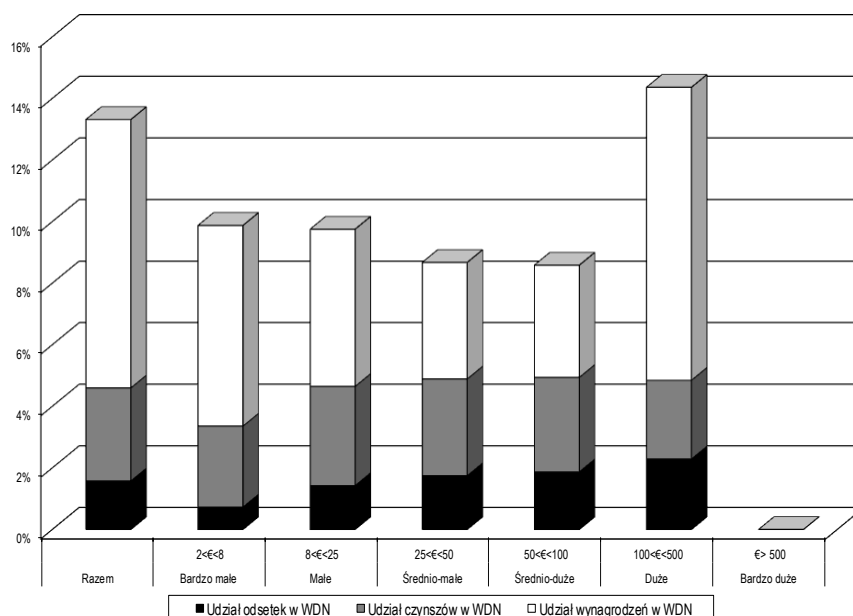

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹³.

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których 14% wartości dodanej netto przeznaczone było na ich pokrycie. Relacja ta była dwukrotnie większa niż w gospodarstwach z klas od 25 do 100 tys. euro. Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez duże gospodarstwa czynników zewnętrznych, a przede wszystkim pracy najemnej (udział wynagrodzeń w wartości dodanej netto stanowił ok. 10%, tj. 66% kosztów czynników zewnętrznych). Powoduje to, że gospodarstwa duże są najbardziej wrażliwe na zmiany wynagrodzeń na rynku pracy w stosunku do pozostałych gospodarstw w polu obserwacji (patrz: Wykres 2.2-19).

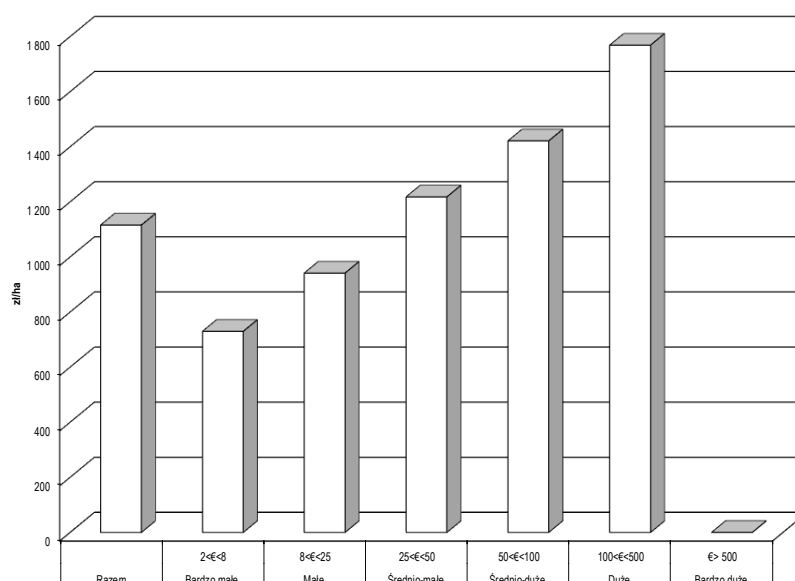
¹³ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

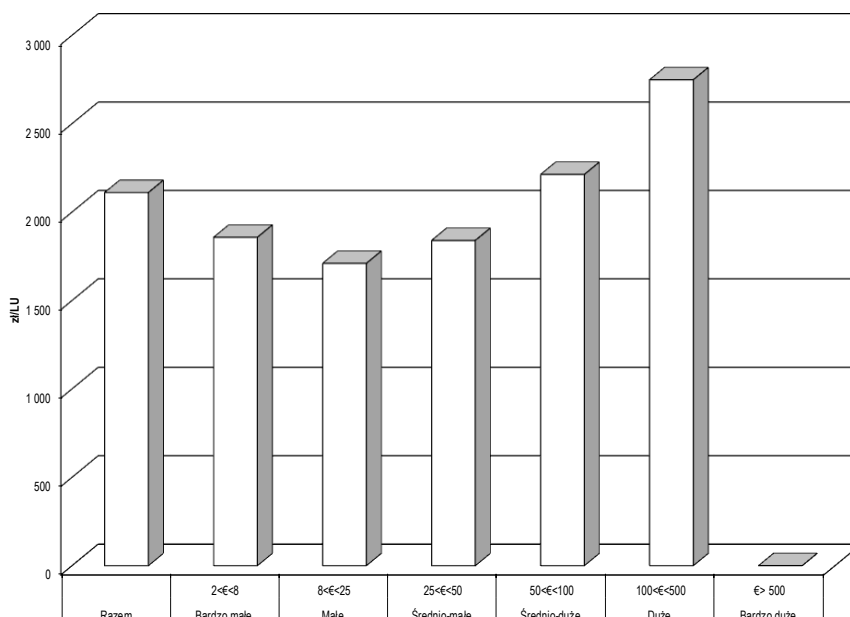
Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej dość równomiernie rosła. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) koszty produkcji roślinnej na 1 ha osiągnęły poziom 730 zł/ha, a w gospodarstwach dużych ponad dwukrotnie więcej (1 769 zł/ha). Związane to było niewątpliwie ze stosowanymi technologiami produkcji, ale także z większym udziałem wysokonakładowych gospodarstw ogrodniczych w wyższych klasach wielkości ekonomicznej (Wykres 2.2-20).

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU jest także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). W gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były nieznaczne, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże o sile ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro SO. Wpłynęło na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

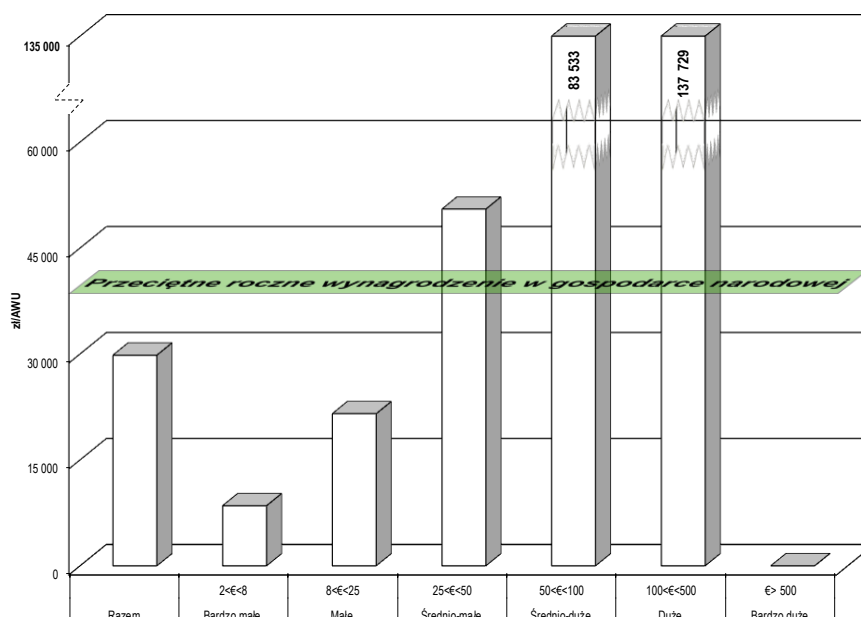
Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą stanowiła średnio 74% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹⁴. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 25 tys. euro, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach dużych nawet trzykrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro nie osiągnęły parytetu dochodowego. Szczególnie dotyczyło to gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 21% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

¹⁴ Patrz: przypis 8, na str. 27.

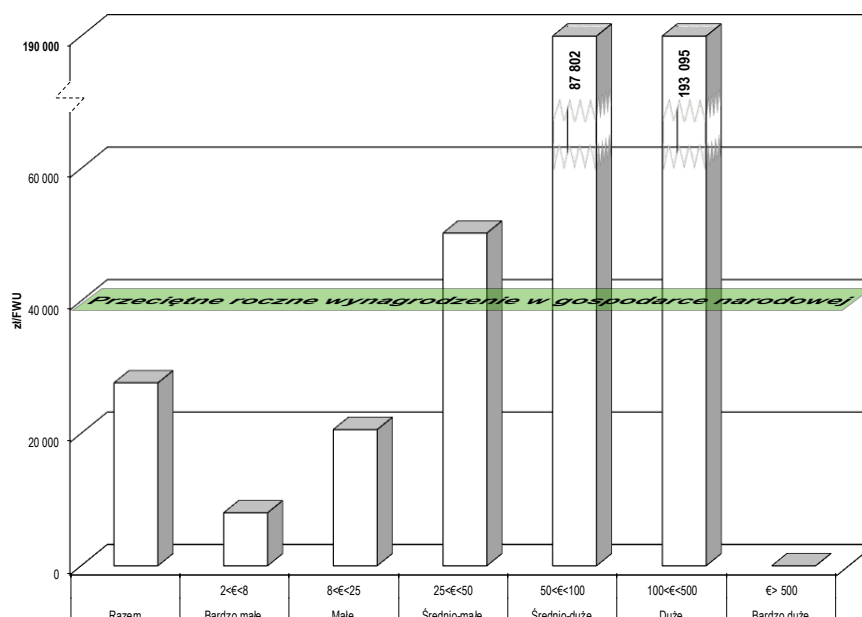
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Bardzo podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą¹⁵. Jednakże skala dysproporcji jest tu zdecydowanie większa, szczególnie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo jest prawie pięciokrotnie wyższy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23). Należy przypomnieć, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

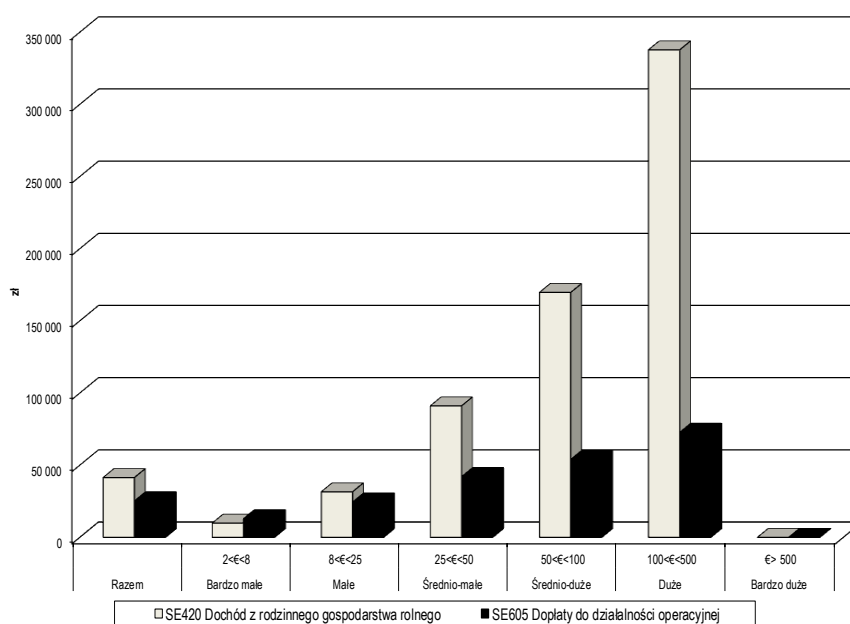
¹⁵ Uwaga, należy pamiętać, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny obliczony jest tylko dla gospodarstw rolnych, w których występują nakłady pracy własnej (SE015>0).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

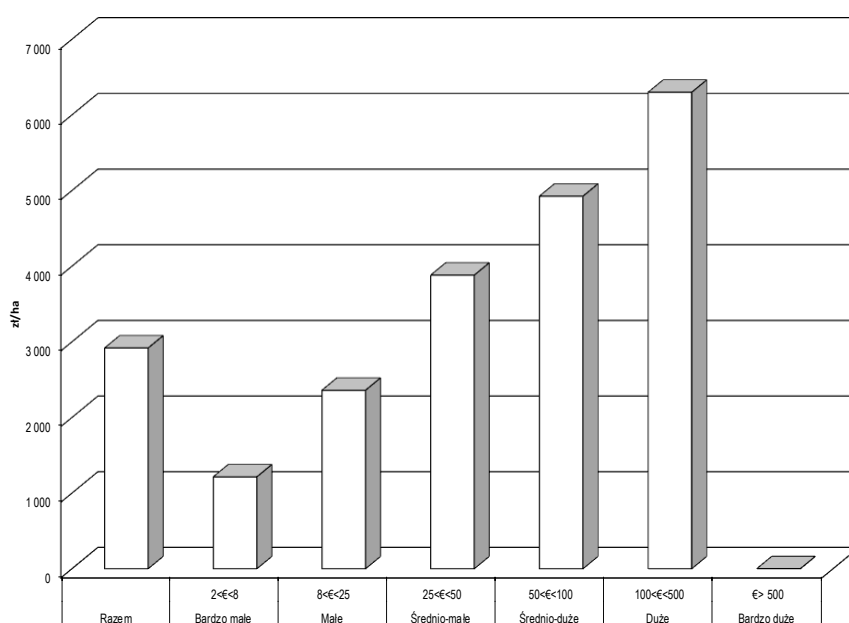
Największą zależność gospodarstw od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w grupie podmiotów bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu 131% dochodu). Relacja dopłat do dochodu wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszała się, osiągając poziom 22% w przypadku gospodarstw dużych (Wykres 2.2-24).

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

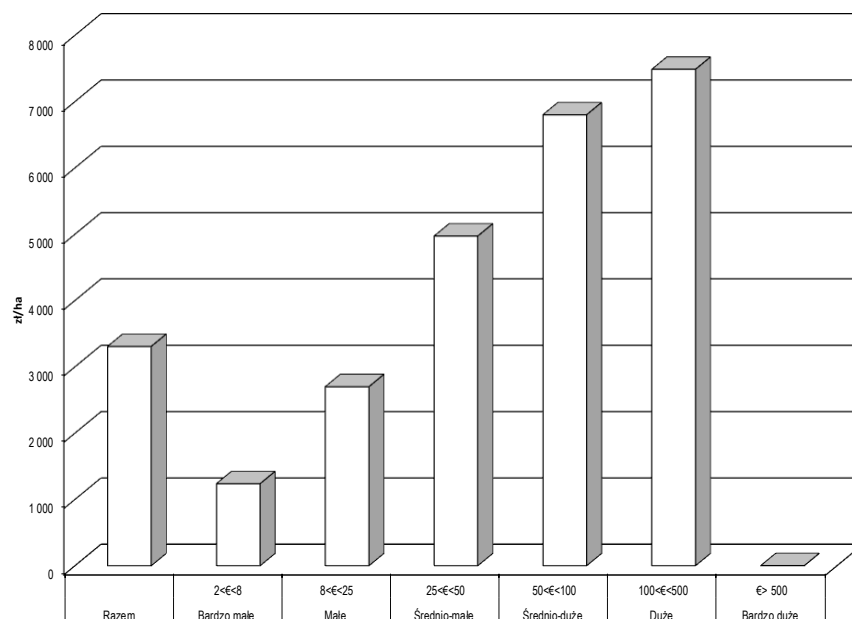
Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność wykorzystania ziemi w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, aby osiągnąć w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) poziom 6 298 zł/ha, ponad dwukrotnie więcej niż średnio w gospodarstwach badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

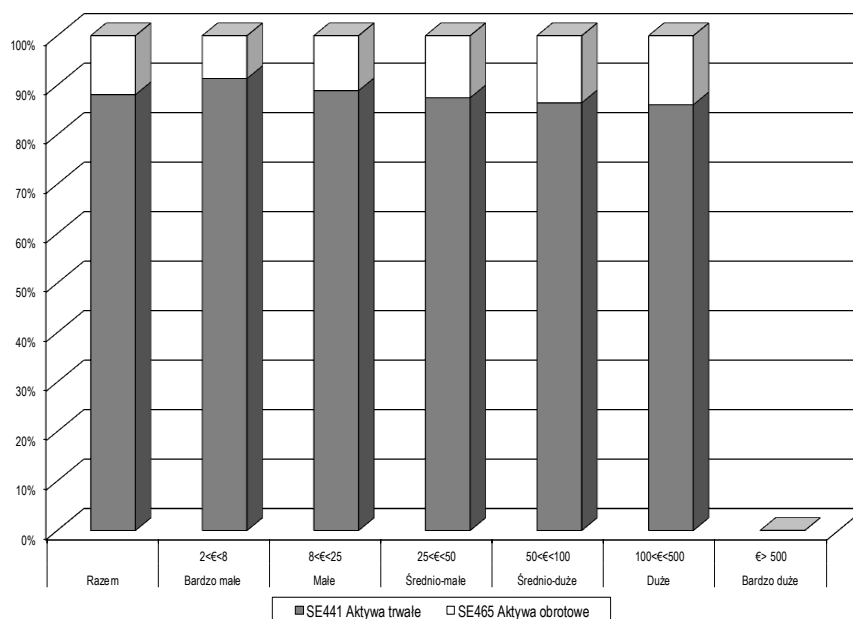
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych - jego poziom rósł równomiernie w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro SO) - prawie 7,5 tys. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-26).

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z analizy struktury aktywów wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, aktywa obrotowe nie przekroczyły 14% aktywów ogółem, a zatem większość gospodarstw opierała swoją działalność na aktywach trwałych (patrz: Wykres 2.2-27).

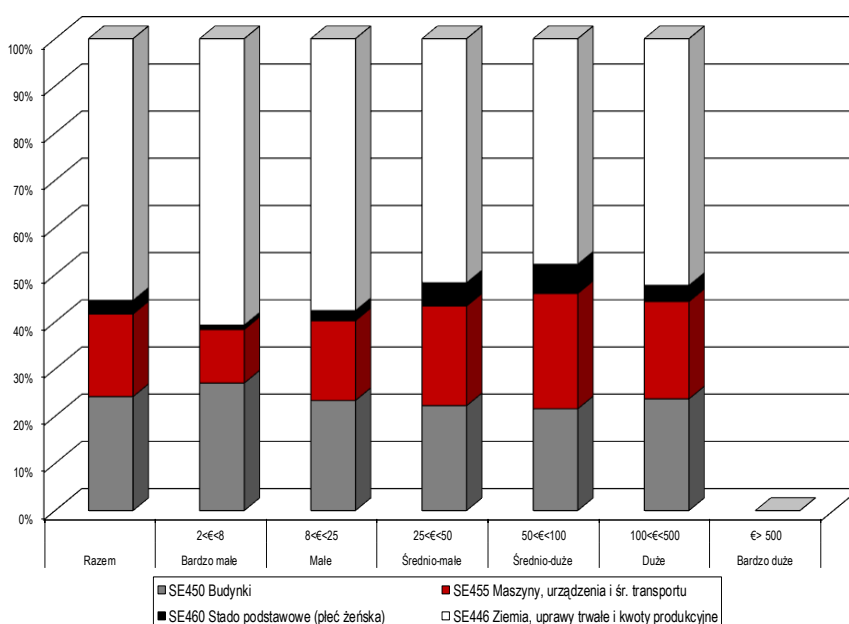
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

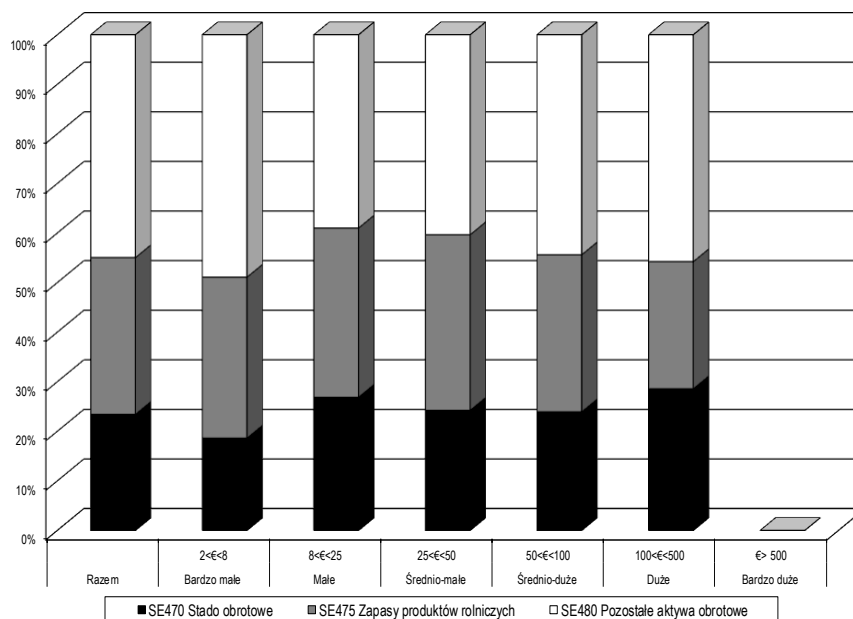
We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze aktywów trwałych dominowały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one 55% wszystkich aktywów trwałych. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz

ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Drugim ważnym składnikiem środków trwałych były budynki i budowle, których udział średnio w zbiorowości wynosił 24%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO (od 11% do 24%), by w gospodarstwach dużych zmniejszyć się do poziomu 21%. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże.

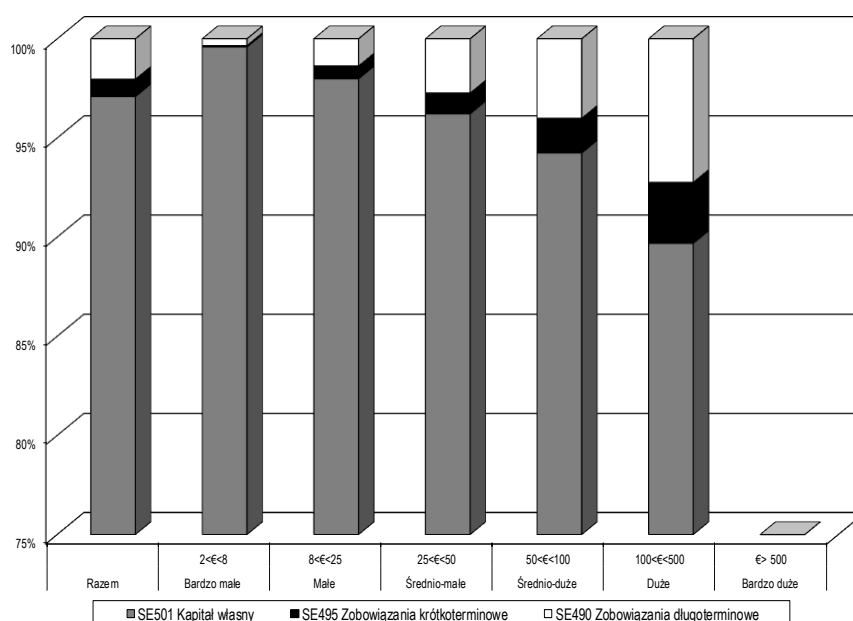
Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach wszystkich klas wielkości ekonomicznej przeważający udział stanowiły pozostałe aktywa obrotowe (45% zbiorowości; patrz: Wykres 2.2-29). Na drugim miejscu uplasowały się zapasy produktów rolniczych (32%), a w dalszej kolejności stado obrotowe, które stanowiło około jedną czwartą wartości aktywów obrotowych całej zbiorowości. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 19% (gospodarstwa bardzo małe) do 29% (gospodarstwa duże).

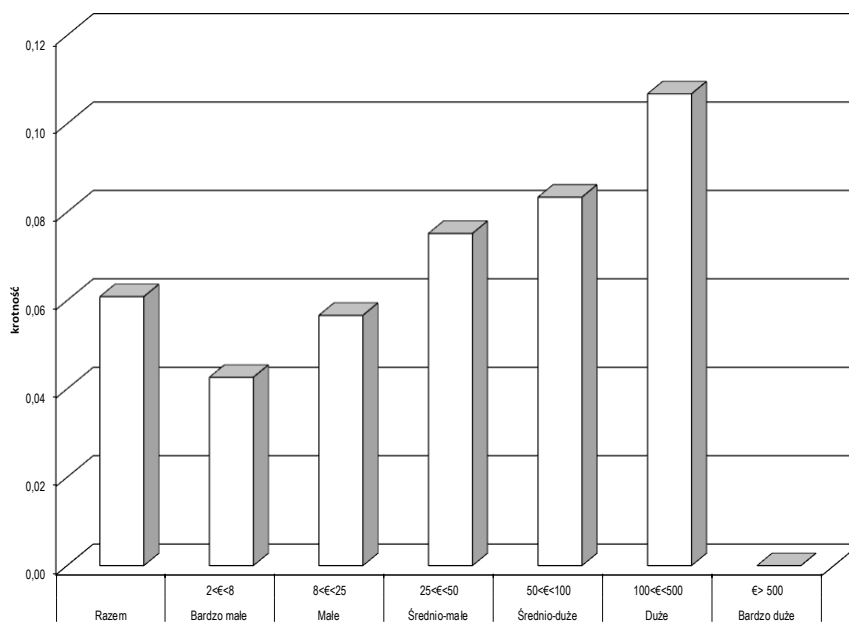
Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Struktura pasywów wskazuje na zdecydowaną przewagę kapitału własnego we wszystkich grupach gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Prawidłowością był zwiększający się udział kredytów w pasywach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Jest to zjawisko powszechne, gdyż gospodarstwa większe są bardziej skłonne do finansowania działalności i inwestycji ze źródeł obcych. Zadłużenie gospodarstw dużych (o wielkości ekonomicznej od 100 tys. euro) wynosiło 10% i przeważały w nim zobowiązania długoterminowe, których wartość była ponad 2-krotnie wyższa od zobowiązań krótkoterminowych.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych podzielonych według klas wielkości ekonomicznej wykazała wzrost kapitału pracującego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej. Różnica w wartości tego kapitału pomiędzy gospodarstwami dużymi i bardzo małymi była sześciokrotna.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) wzrastał dość równomiernie wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej. W gospodarstwach dużych zwrot ten był najwyższy, co oznacza, że jednostki te charakteryzowały się najwyższą efektywnością środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa.

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Mazowsze i Podlasie stanowiły największą część (prawie 46%) ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (prawie 42% gospodarstw), ponad 20% stanowiły gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, nieco mniej (ponad 15%) – gospodarstwa mleczarskie. Tych ostatnich było relatywnie więcej w porównaniu do innych regionów. Gospodarstwa mieszane użytkowały najwięcej zasobów ziemi w rozpatrywanym regionie (ok. 40%) w porównaniu do innych typów rolniczych, połowę mniej (ok. 22%) – gospodarstwa mleczarskie oraz jednostki nastawione na uprawy polowe (ok. 20%). Ponadto, w gospodarstwach mieszanych i mleczarskich skoncentrowana była znaczna część pogłównia zwierząt z regionu 795 (po 35%) oraz nakładów pracy ogółem wyrażonych w osobach pełnozatrudnionych (w przypadku mieszanych – prawie 40%, mleczarskich – ok. 18%). Największy udział w generowaniu Standardowej Produkcji (SO) miały również gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (prawie 30%), a w dalszej kolejności (26%) – gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. Gospodarstwa mleczarskie z analizowanego regionu absorbowwały relatywnie dużą część ogółu nakładów pracy w stosunku do pozostałych trzech regionów (ok. 18%, względem 6-11% w innych regionach). Przy czym rolnicy z tych gospodarstw prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej.
2. 95% towarowych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie to gospodarstwa z grupy małych, a zatem te o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa ogrodnicze (11 695 zł) oraz gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro (6 298 zł). Na przeciwnym biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa o typie „zwierzęta trawożerne” (1 504 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (1 214 zł).
4. Spośród analizowanych grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa drobiarskie (210 356 zł) i gospodarstwa duże – od 100 tys. do 500 tys. euro (193 095 zł). Natomiast wartość najniższą osiągnęły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (15 570 zł) i gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (7 995 zł). W gospodarstwach pogrupowanych według typów rolniczych dochód ten nie umożliwiał pełnej opłaty pracy własnej rolnika w przypadku gospodarstw mieszanych, specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, nastawionych na uprawy trwałe oraz jednostki z przewagą upraw polowych. Gospodarstwa drobiarskie, ogrodnicze, trzodowe i mleczarskie były w stanie opłacić pracę własną rolnika i jego

- rodziny na porównywalnym ze średnią krajową poziomie. Natomiast w gospodarstwach pogrupowanych według siły ekonomicznej dochód ten nie pokrył w pełni opłaty pracy własnej w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 25 tys. euro (bardzo małe i małe).
5. Gospodarstwa o dużej sile ekonomicznej w odniesieniu do słabszych ekonomicznie angażowały więcej ziemi dodzierżawionej, zdecydowanie więcej nakładów pracy najemnej, ponadto wykazywały większą aktywność inwestycyjną, co wiązało się z większą skłonnością do zaciągania kredytów.
 6. Przeciętnie w zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 3/5 dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, były więc istotnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych dla rolników. Gdyby nie dopłaty, sytuacja dochodowa gospodarstw bardzo małych uniemożliwiłaby ich egzystencję w dłuższym okresie. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz z produkcją mieszaną były całkowicie zależne od dopłat.
 7. W gospodarstwach drobiarskich, a także ogrodniczych i nastawionych na uprawy trwałe koszty czynników zewnętrznych były wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Główną przyczyną tego była konieczność zaangażowania pracy najemnej z uwagi na wysoką pracochłonność tych rodzajów produkcji.
 8. Zużycie wewnętrzne było wysokie w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (typy 5, 6, 71, 72) – wynosiło od ok. 9 do 18% produkcji ogółem. Było to związane ze zużyciem dużej ilości pasz własnych. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również wysoki poziom zużycia wewnętrznego (ponad 18%). Tłumaczy to fakt, że gospodarstwa mieszane to jednostki z relatywnie wysokim udziałem produkcji zwierzęcej.
 9. Przekazania do gospodarstwa domowego były najwyższe (1 – 2% wartości produkcji ogółem) w gospodarstwach bardzo małych i małych, czyli tradycyjnych, w których zwykle prowadzona jest mieszana produkcja roślinno-zwierzęca.
 10. Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych z regionu Mazowsze i Podlasie wykazała w 2019 roku dodatni kapitał pracujący, co oznacza że w gospodarstwach tych po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych, została pewna część majątku obrotowego. Zatem można wnioskować, że większość gospodarstw była względnie bezpieczna w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ze ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Stopień tego bezpieczeństwa był jednak zróżnicowany w zależności od typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB